

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Damjan Avsec

Politična kultura arabskih držav Bližnjega vzhoda

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Damjan Avsec

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Politična kultura arabskih držav Bližnjega vzhoda

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

POLITIČNA KULTURA ARABSKIH DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA

Ideja politična kulture sega že v čas antične Grčije, ko so misleci razpravljali o vrlinah vladanja in o mestu posameznika znotraj urejene skupnosti. V akademske raziskave pa je bila kot koncept vpeljana šele po Drugi svetovni vojni. Iz današnjega, znanstvenega vidika lahko sklepamo, da je bila politična kultura prisotna v tistih sistemih, ki so uporabljali proces politične socializacije, da so zagotovili svoj obstoj. To se je v začetni fazi raziskovanja koncepta zanemarilo in nastal je vtis, da je ena in absolutna politična kultura angloameriška.

Območje Bližnjega vzhoda je prizorišče nenehnih družbenih vrenj in dogajanj. Razpeto je med tradicionalizmom in modernostjo. Gledano iz zgodovinskega zornega kota, so regiji in njenemu prebivalstvu stoletja vladale tuje sile in tam pustile svoj pečat. Posledica tega je bila močna želja po emancipaciji prebivalstva in možnost lastnega upravljanja nad svojim ozemljem. Novonastale arabske vlade so pri svojem utrjevanju morale uporabiti procese, ki bi ohranile njihovo kontinuiteto in zavezile njihove subjekte znotraj že začrtanih mej. Politična kultura, ki je nastala iz teh procesov je temeljila na ponovni interpretaciji zgodovine in kulture, distanciranju množic od političnega diskurza in urejanju privatnega življenja posameznikov. Vlade so se oklepale tradicije in iskale skupne kulturne elemente znotraj umetno nastalih nacionalnih držav.

Ključne besede: politična kultura, Bližnji vzhod, nacionalizem, islam, nacionalna država.

POLITICAL CULTURE OF ARAB STATES IN THE MIDDLE EAST

The idea of political culture can be traced back to the time of ancient Greeks, where philosophers discussed virtues of reign and debated man's place within a society. After the Second World War, the concept penetrated into the domains of scientific research. From present point of scientific view, we can assume that political culture was present in all systems that applied the process of political socialization, to ensure its existence. This has been neglected at the primary stages of the concepts development, hence it was assumed that the Angloamerican political culture was absolute.

The Middle Eastern region is a constant stage of social seething. From a historical perspective, the region and its inhabitants encountered centuries of foreign rule. As a result, they developed a firm will for emancipation and were determined to administer their land on their own. Newly formed Arab governments had to resort to means that would ensure their continuity and hold their subjects within set boundaries. Political culture that resulted from these processes was based on reinterpretation of history and culture and the distancing of the masses from political decision making. Governments clasped traditional elements and searched for common cultural bonds within largely artificially set nation states.

Key words: political culture, Middle East, nationalism, Islam, nation state.

1 UVOD	5
2 O TEMELJNIH POJMIH IN METODOLOGIJI	9
2.1 O ARABCIH	12
2.2 HOMOGENOST IN HETEROGENOST ARABCEV	14
2.3 O POLITIČNI KULTURI	16
3 NASTANEK ARABSKE DRŽAVE	22
3.1 ENOPARTIJSKE DRŽAVE	25
3.2 ARABSKE MONARHIJE NA BLIŽNJEM VZHODU	29
3.3 LIBANON: KORAK K KONSENZUALNI POLITIKI	30
4 ARABSKI NACIONALIZEM	32
4.1 ARABIZEM	34
4.2 REVOLUCIONARNO OBDOBJE	36
4.3 ZATON ARABSKEGA NACIONALIZMA	38
5 POLITIČNI SOCIALIZATORJI	40
5.1 DRUŽINA IN NEENAKOST MED SPOLOMA	41
5.2 POLITIČNO POSREDOVANJE MEDIJEV	44
5.3 POLITIZACIJA IZOBRAŽEVALNIH IN KULTURNIH USTANOV	49
5.3.1 INDOKTRINACIJA SIRIJSKEGA ŠOLSKEGA SISTEMA.....	52
5.3.2 ŠOLSKI SISTEM V IRAKU.....	54
5.4 VOJAŠKI APARAT	58
5.5 ISLAMSKA VEROIZPOVED	60
5.5.1 NEKAJ ZGODOVINSKEGA OZADJA ISLAMSKE POLITIZACIJE.....	61
5.5.2 VERSKA OBNOVA V 20. STOLETJU.....	63
6 ZAKLJUČEK	66
LITERATURA	75

1 UVOD

V današnjem času, ki ga zaznamuje razmah globalizacije, bi lahko rekli, da je ideja politične kulture v prvotno zamišljeni obliki, dosegla svoj namen. Zahodu je uspel svetovni pohod s proizvodi vodilnih korporacij tako, da so ti pustili svoj pečat na vseh koncih, blagovne znamke pa so postale del lokalnega žargona. Na enak način pojem zahodne demokracije prodira tja, kjer se na prvi pogled zdi, da politični sistemi ne funkcionirajo. Tako se sedaj širijo zahodne vrednote po celem svetu. Koncept politične kulture je bil v 50. letih prejšnjega stoletja izdelan z namenom, da bi pripomogel k širjenju prevladujočega sistema vrednot v prihajajočem obdobju dveh tekmujočih polov in ideologij.

Namen te naloge ni polemizirati ali moralizirati o tovrstnih posegih zahodnih velesil. Posledice se bodo pokazale po daljšem časovnem obdobju. Raziskati želim prepričanja in vrednote, ki so oblikovale politične sisteme na Bližnjem vzhodu.

Demokratske ureditve in vrednote zahodnega sveta predstavljajo ideal političnih sistemov v očeh zahodnih političnih mislecev in v očeh liberalnih mislecev dežel v razvoju. Arabski svet pri tem ni nobena izjema. Že nekaj desetletji se zahodni raziskovalci mrzlično lotevajo vprašanja kako vpeljati zahodno demokracijo v ta politično »zaostali« svet. Zlasti po dogodkih 11. septembra so se Združene države Amerike (ZDA) zavezniški lotili bliskovitega, v primeru Iraka vojaškega, v drugih arabskih držav v regiji pa ideološkega širjenja demokracije. Želja po demokratizaciji arabskega sveta se je pojavila že ob koncu hladne vojne in razpada socializma, v obdobju tretjega vala demokratizacije, ki je bil zelo odmeven v svetu. Tretji svet je z zanimanjem spremljal razvoj dogodkov in pojavile so se špekulacije o možnosti demokratizacije arabskih držav. Socialističen blok je tako rekoč razpadel čez noč in arabskim državam, ki so bile navajene iskati oporo pri enem izmed vodilnih ideoloških blokov tako ni preostalo drugega, kot da so se pričele ozirati po zmagovalni sili, ZDA. Svoj ugled pa so ZDA še bolj utrdile po posegu v iraško invazijo na Kuvajt. Prav izid tega posega, pa so izkoristile za pritisk na države Zaliva in zahtevale, da sprejmejo določeno stopnjo demokratizacije.

Ne glede na želje in interese pa se v realnosti pogosto uporabljata pridevnika avtoritaren in teokratski, pri opisovanju političnih sistemov držav arabskega polotoka. Dostikrat ju pospremi monarhija ali republika kot oblika vladavine. Na prvi pogled so to sistemi ki so po strukturi nasprotni od zahodnih demokracij in sistemi, ki naj bi jih zahodne demokracije presegle ali opustile že ob koncu srednjega veka in na začetku obdobja razsvetljenstva in francoske revolucije.

Zanimiva je ugotovitev, da državam arabskega polotoka, ki naj bi bile potrebne bliskovite in korenite politične reforme, že desetletja uspeva ohranjati notranjo stabilnost in red v smislu kontinuitete političnih sistemov držav. Dogodki v Iraku po invaziji ZDA so seveda izjema, saj jih je sprožil poseg zunanjih sil, ki je politično stabilnost (na podlagi trde roke Sadamovega režima) omajal in državo potisnil na rob državljanske vojne. Irak in Sirija sta primera »par excellence« vojaške države vodene na izrecno avtoritaren način, s pomočjo represivnega aparata in ustrahovanja in zapiranja nasprotnikov oblasti in onemogočanja opozicije. Nikakor pa nista izolirana primera in tukaj nimam v mislih zgolj globalno in strateško manj pomembnih držav, ki se poslužujejo vojaškega režima, ampak tudi in predvsem pomembne globalne igralce. Vpogled v kratko zgodovino mladih naftnih držav Arabskega polotoka nam razkrije, za njihovo ureditev, izredno stabilne in mirne sisteme vladanja, ki ne zadoščajo demokratičnim kriterijem in izpadejo izredno Machaviellistično vodene, hkrati pa dosežejo namen: ohranitev državne integritete in relativen mir ter stabilnost znotraj lastnega teritorialnega ozemlja. Vse skupaj postane še bolj nenavadno, ko ugotovimo, da prav tiste države, ki so prevzele prvine demokracije in, ki veljajo za najbolj demokratične v tej regiji, najtežje ohranjajo enotnost in stabilnost.

Kadar govorimo o državljanih določene arabske države, jih redko označujemo kot pripadnike države o katerih teče diskurz ampak jih pogosto označujemo za Arabce, saj govorijo arabski jezik, se identificirajo kot Arabci in so, konec koncev, tudi člani Arabske Lige. Takšen pogled implicira izrazito kulturno konotacijo opredelitve Arabcev, ki ga postavlja pred nacionalno pripadnost. Vprašanje pa je ali v današnjem času prebivalci arabskih držav še zmeraj bolj poudarjajo svojo kulturno, arabsko pripadnost ali nacionalno pripadnost.

Države arabskega polotoka so mlade države, katerih meje so bile umetno načrtane, kar je brez dvoma otežilo identifikacijo ljudi, znotraj načrtanega teritorija, z lastno državo. Tako

se je pojavilo kar nekaj poskusov (katere bom podrobneje opisal kasneje) obuditve skupnih arabskih korenin. Ko je postalo jasno, da fragmentirana skupnost, kakršna je arabska ni zmožna skupnega nastopa na svetovnem prizorišču, so se novo nastale države odmaknile od panarabskih idej in pričele ustanavljati in utrjevati lastne nacionalne identitete. Vlade so na veliko pričele odkrivati skupne zgodovinske korenine in se ukvarjati z zgodovinopisjem. Režimi so mrzlično iskali povezovalne, tradicionalne dejavnike, da bi vzpostavili legitimnost vladanja, ki so si ga pridobili s sklepanjem pogodb s kolonialnimi silami. Takšen razvoj kulturne identitete, ki je omogočal identifikacijo državljanov z lastno državo je značilen predvsem za naftne države. Te družbe so pred odkritjem črnega zlata živele, v očeh zahodnjakov, v primitivnih ureditvah, ki so bile tradicionalistično urejene in so temeljile na plemenskih odnosih. Tradicionalno so se ukvarjale s kmetovanjem in ribištvom, ponekod tudi s trgovanjem. Ob umiku kolonialnih oblasti iz držav, ki so jih ustvarile prav one same, so te družbe, v kratkem času doživele silovito transformacijo v smeri modernizacije. V zelo kratkem času so vlade z naftnim denarjem zgradile najmodernejšo infrastrukturo in se preoblikovale v potrošniško družbo. Postopoma so vpeljali zahodne izobraževalne ustanove in ženskam omogočili dostop do izobrazbe, kar je pripomoglo k njihovi integraciji v družbeno življenje, ki je bilo pred tem zreducirano na področje družine. To naglo srkanje zahodne kulture pa je imelo svoje posledice na močno tradicionalne družbe, saj so se nove generacije intelektualcev tistega časa seznanile z novimi družbenimi in političnimi koncepti, ki so prihajali iz zahoda. Vlade so morale poiskati temelje, ki bi njihov monopolni položaj legitimiral in še bolj utrdil v prihajajočem obdobju naglega gospodarskega in ekonomskega napredka. Pričele so promovirati in poudarjati simbole skupne preteklosti. Nastalo je mnogo učbenikov o narodnih kulturah in vrednotah, vlade so pričele ustvarjati društva in ustanove, ki so se ukvarjale z narodopisjem.

Razmišljanje o politični kulturi v luči ali kontekstu teh sodobnejših trendov graditve nacionalne identitete družbe, ki so se odvijali na arabskem polotoku nam razkrije odnos tega ambivalentnega koncepta, ki ga ponazarja dr. Igor Lukšič v delu *Politična Kultura: političnost morale* – in ki ga tudi implicira na slovensko družbo po osamosvojitvi. Avtor pravi da je politika predpogoj kulture, kar v akademskih razpravah po svetu ni običajno. Dostikrat se kultura v odnosu do politike povzdiguje na višjo raven, kot izpiljen, olikan

pojmem, katerega funkcija je kultiviranje surove politike. Ta interpretacija odnosa pojmov politike in kulture povsem drži, zlasti v državah, ki so nastajale od spodaj navzgor. Tak primer je nastanek ZDA, ko so je del ljudstva od matične dežele odcepil in ustanovil lastno državo. Ob hkratnem poteku revolucionarnih dogodkov v Franciji so nastajale ZDA, kar ni nobeno naključje, saj sta obe državi nastajali v znamenju razsvetljenskih idej, kjer so politične smernice prihajale prav iz razsvetljene, meščanske kulture, ki je v ospredje postavljala državljanske pravice.

Ko pa imamo opravka s sistemi, ki se oklepajo oblasti na krhkih temeljih in stremijo ne samo k ohranitvi ampak tudi k utrjevanju in legitimiranju lastnega obstoja na oblasti, takrat lahko govorimo o oblikovanju države od zgoraj navzdol. Za te sisteme je značilno, da se po naglem vzponu na oblast lotevajo iskanja in graditve vezi, ki bi kar najbolj povezovalе državljane in ohranile enotnost znotraj začrtanega teritorija. Tukaj je politični sistem tisti, ki mora vzpostaviti kulturo, če se želi ohraniti. Brez politike kultura ne bi mogla obstajati, saj je naloga vlade, da poišče temelje kohezivne simbole, ki oblikujejo kulturo in identiteto nekega naroda. Prav tega so se zavedali nosilci oblasti in so pričeli z intenzivnim oblikovanjem lastne kulturne identitete.

V takih ureditvah je maneverskega prostora za oblikovanje temeljev, ki bi lahko navsezadnje privedli do prvin demokratičnih družb, kakršna je na primer civilna družba, veliko manj saj je pripadnikom avtonomno razmišljanje o lastnem izvoru in identiteti do neke mere odvzeto ali omejeno, kar sigurno vpliva tudi na (ne)delovanje posameznikov na polju družbene sfere in politike. Kar nekaj arabskih intelektualcev pa civilno družbo ne vidi kot predpogoja, ki bi prevedel do demokracije, tako kot je bilo značilno za zahodnjaške demokratične sisteme.

V luči zgoraj povedanega pa ne pomeni da arabske države niso imele izdelane kulturne identitete preden se je pričel odvijati proces graditve nacionalnih identitet držav. Arabske dežele imajo bogato kulturno tradicijo, ki sega daleč v zgodovino in je tesno povezana z muslimansko vero.

V svoji zgodnejši fazi so se Arabci zadrževali na območju Arabskega polotoka, kjer so živeli v plemenskih zvezah in se preživljali z govedorejo, trgovanjem in osvajanjem ozemelj. Migrirali so takrat, kadar je na določenem ozemlju število prebivalstva prekoračilo proizvodjalne zmožnosti. Tako so naselili rodovitne dele Nila in področje

Rodovitnega polmeseca¹. S pojavom islama leta 610 so Arabci pričeli svoj zgodovinski pohod, v katerem so v enem stoletju osvojili vsa vodilna cesarstva takratnega časa. Znotraj novo osvojenih ozemelj, je zacvetela arabsko islamska civilizacija, ki je vase posrkala vse dosežke sodobnih in predhodnih kultur. Prav ta spojitev je pripomogla pri ustanovitvi arabske kulture, arabske družbe in arabske domovine (Al Watan Al Arabi). Čeprav se je arabsko muslimanski imperij v svoji zgodovini poklonil marsikateremu osvajalcu, njihova kultura in družba nista izumrli.

2 O TEMELJNIH POJMIH IN METODOLOGIJI

Bližnji vzhod je zgodovinsko gledano starodavna regija in na splošno slavi kot ena od zibelk civilizacije.

Po otomanski osvojitvi Bližnjega vzhoda v 16. stoletju, so otomanski uradniki regijo razdelili na province in okrožja. Med pomembnejšimi provincami so bile Alepo, Damask in Mosul v otomansko sirijskih provincah ter Bagdad in Basra v iraški regiji cesarstva. Konec 19. stoletja je Kuvajt postal del nižjega otomanskega okrožja, uradno kot del province Basra. Arabski polotok je vključeval province Hijaz, Jeruzalem in Libanonsko gorovje. Na zahodu se je otomansko cesarstvo oklepalo province Tripoli (Libije) (Quataert 1991, xi).

Takšne so bile tudi politične meje Bližnjega vzhoda v začetku 20. stoletja. Sodobna opredelitev Bližnjega vzhoda zajema države katere so nastale na zgoraj omenjenih ozemljih otomanskega cesarstva. Pojem pa se lahko uporablja v širšem ali ožjem smislu, odvisno od tega, kaj je bolj primerno za določeno raziskavo. Tako dandanes Bližnji vzhod vključuje tudi države Džibuti, Egipt, Etiopija, Iran, Somalija, Sudan in Turčija.

Tudi pri svoji raziskavi sem moral izluščiti primerno geografsko regijo in ključne države na katere sem se nameraval osredotočiti, da bi dosegel cilje. Pri tem sem se držal dveh ključnih pojmov, katere sem vključil tudi v naslov: geografski pojem Bližnji vzhod in etnično izdelan koncept Arabec.

¹ Rodovitni polmesec je območje Bližnjega vzhoda, ki se začne ob Perzijskem zalivu, nadaljuje skozi Mezopotamijo ob rekah Evfrat in Tigris in se nadaljuje skozi Sirijo do južne Turčije. Obrne se proti jugu in ob vzhodni obali Sredozemskega morja poteka čez Sirijo, Libanona in vzdolž reke Jordan do Egipta.

Preden se lotim podrobnejšega opredeljevanja pojma Arabec in ga prikazati v družbenem in zgodovinskem kontekstu moram priznati, da sem pojem vključil v raziskavo z namenom, da opredelim tisto družbo, katere politično kulturo imam namen preučevati, torej arabsko družbo. Iz raziskovalnega področja je izključena iranska družba. Iran ni del arabskega sveta, ker se kulturno in etnično identificira z lastno, perzijsko kulturo. Iz raziskave je izvzet tudi Izrael, ker je večina prebivalstva hebrejskega izvora z lastnim jezikom in vero in posledično tudi kulturo. Maronitni kristjani Libanona so poseben primer, saj se ne smatrajo za arabski narod ampak zgolj za arabsko govoreče kristjane. Zagovarjal bom dejstvo, da vera ni tisti dejavnik, ki definira arabski narod. Maroniti sestavljajo slabo polovico Libanonske populacije, ki je pretežno arabska in igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju politične kulture Libanona. Odmik od preučevanja držav v katerih ne prevladuje arabski narod pa ne pomeni, da v teh državah arabski narod ne obstaja. Omogoča mi osredotočanje na tiste države v katerih je politična kultura Arabcev najbolj izrazita in to je v tistih državah z največjim deležem arabskega prebivalstva.

»Geografsko površje na katerem živijo Arabci zaseda kakih 14 milijonov kvadratnih kilometrov. Površje se razteza od obal arabsko perzijskega zaliva na vzhodu, do Mavretanije, Maroka in Atlantskega oceana na zahodu. Od pobočja Anatolijskega platoja in Mediteranskega morja na severu do Sahare, Ekvatorja in Indijskega oceana na jugu« (Hopkins 2003, 1). Arabci naseljujejo široko geografsko področje. To se deli na dve regiji; Mašrek² in Magreb³.

Pričujoča raziskava se osredotoča na arabski del Bližnjega vzhoda. Države ki so vključene v to regijo so države širšega Mašreka oziroma Arabskega polotoka z državami Rodovitnega Polmeseca. To področje zajema raznolike politične sisteme, ki vladajo kulturno homogenemu arabskemu narodu. Izjeme kot so Libanon in Irak, katerih narodna sestava je heterogena področje raziskovanja naredijo še toliko bolj zanimivo.

² Mašrek označuje regijo arabsko govorečih držav vzhodno od Egipta in severno od Arabskega polotoka. Na zahodu meji z Sredozemskim morjem, na vzhodu z Iranom. Beseda izhaja iz korena Š-r-k شرق, ki v literarnem smislu pomeni »kraj kjer vzhaja sonce«.

³ Magreb je regija Afrike ki zajema področje severno od puščave Sahara in zahodno od reke Nil.

Ugotovitve o politični kulturi arabskega polotoka bom razvijal na temeljih zanimive trditve, katere namen ne bo prevzeti vloge, ki jo ima hipoteza v raziskovalnih nalogah, saj v praksi trditev drži.

Ne glede na dejstvo, da je Bližnji vzhod konfliktno območje in ima več kriznih žarišč, kjer se vodilne svetovne sile borijo za vpliv, ki bi brez dvoma koristili pri uveljavitvi njihovih interesov, lahko z določeno mero previdnosti trdim, da so vlade Bližnjega vzhoda uspele vzpostaviti notranjo kohezijo, mir in institucionalno ureditev ki omogoča lastno kontinuiteto. Pri nekaterih tega ni bilo mogoče doseči brez udarov in revolucij, kar dokazujejo dogodki v Iraku, Jemnu, Libanonu in Siriji vendar, ko se je oblast enkrat konsolidirala, je sledilo obdobje izgrajevanja državljanske identitete, ki je potekalo v večini držav brez večjih notranjih nemirov. Čeprav so meje teh mladih držav umetno in na pamet načrtane, je vladam, do neke stopnje, uspelo razviti in vzpostaviti nekaj povezovalnih elementov, v katerih so se državljani novo nastalih držav lahko identificirali (do te stopnje da so se v 70. letih prejšnjega stoletja začeli odmikati od panarabskih idej) ne samo kot pripadniki arabskega naroda, ampak so to identiteto presegli, lahko bi rekli tudi nadgradili in se bili sposobni identificirati tudi kot državljani svojih držav. To vrstna »nacionalno politična« socializacija je bila nujna, ne samo za preživetje vladajočih režimov, ampak tudi za preživetje držav. Sredstva, ki so ta proces omogočila in njegovi rezultati bodo osrednja tema raziskovalne naloge.

Izogibal se bom dejavnikom, ki krojijo in vplivajo na odnose med mednarodno skupnostjo in arabskimi državami in politike ki se odvijajo na mednarodni ravni. Res, da je v interesu mednarodne skupnosti arabski svet politično socializirati po zahodnem vzoru in delno to uresničuje z uspešnim izvažanjem zahodnih produktov na arabski trg. Mednarodna skupnost je tudi povzročila, da je območje Bližnjega vzhoda kaotično in odnosi med državami prepleteni s konflikti o mejah, ekonomskih in političnih interesih. Vrsta Izraelsko – Arabskih vojn, ki so jih podpihovale zunanje sile, Iraško – Iranska revolucija, poseg ZDA po 11. septembru in nekaj bolj latentnih posegov zunanjih sil zaznamujejo mednarodne intervencije na tem območju. Države arabskega polotoka ne uživajo absolutne avtonomije, zlasti na mednarodnem prizorišču in so povsem odvisne od velesil. Odvisne so na mnogo načinov: tehnološko, ekonomsko tudi politično. Po umiku kolonialnih sil so vlade Bližnje vzhodnih držav prvič dobile možnost »avtonomnega

upravljanja« nad svojim ozemljem, čeprav se do danes niso uspele popolnoma emancipirati. Raziskovanje tega področja, ki vpliva na odnose med mednarodno skupnostjo in arabskimi državami bi zahtevalo dodatno, ločeno raziskavo. Iz tega razloga se na zunanje odnose držav Bližnjega vzhoda ne mislim osredotočati, vendar pa se prav zaradi soodvisnosti med državami v tej regiji in mednarodno skupnostjo, tem odnosom ne bom moral popolnoma izogniti. Največ poudarka bo na notranji politiki arabskih držav in načina graditve političnih sistemov in družb znotraj njih saj se v notranjepolitičnih odnosih oblikuje politična kultura, ki je drugačna od zahodu poznane demokratične politične kulture.

Zanimivi pa so socializacijski procesi, ki so bili usmerjeni v oblikovanje držav in državljanov. Večji del pričujoče raziskave bo namenjen tem procesom, ideologijam in produktih, ki so iz njih izhajali. Ponovna izgradnja narodne identitete pa je toliko težja na tistih ozemljih, ki so etnično fragmentirana. Irak in Libanon sta državi s heterogeno etnično sestavo in različnimi pristopi k »krotitvi« etnij znotraj začrtanih mej.

Ali je vzpostavitev političnega sistema, z demokratično politično kulturo za ta del sveta smotrna? To vprašanje je na dnevnem redu že kar nekaj desetletji. Dejstva ne kažejo ravno v prid demokraciji, katero Zahod za vsako ceno želi izvoziti na to področje. Najmanj stabilno zgodovino imajo bolj demokratične države na temu področju. Avtor knjige *Middle East political history*, Mehran Kamrava jim pravi kvazi demokracije. Med te spadata Libanon in Palestinska vlada. V Iraku, ki je zaznamovano s koncem vojaške vlade in začetkom vpeljevanja demokracije, se odvijajo grozoviti spopadi, ki mejijo na državljansko vojno. Šele čas bo pokazal koliko ustrezen je demokratični sistem v tej državi. Spomnim se misli, ki so jo arabski kolegi po padcu Sadama Huseina znova ponavljali »iraško ljudstvo, brez tako trde roke kot je bila Sadamova, je usojeno na propad«.

2.1 O ARABCIH

Lewis je pri razmišljanju o opredeljevanju Arabca previden. »Arabci so lahko nacija: niso pa državljani v pravnem pomenu. Nekdo, ki se ima za Arabca, je v potnem listu državljan Savdske Arabije, Jemna, Iraka itd... obstajajo arabske države. Države v kateri bi obstajali arabski državljani, pa ni« (Lewis 2005, 1).

Ne obstaja enotne definicije Arabca. Večina se smatra za Arabce, če govorijo arabski jezik, živijo v arabski državi in si delijo skupno arabsko kulturo. Maronitni kristjani v Libanonu se ne smatrajo za arabski narod, ne glede na to da govorijo arabski jezik in živijo v arabski državi. Tudi v državah kot sta Egipt in Irak se vsi ne smatrajo, da so pripadniki arabskega naroda. Patriotizem njunih državljanov je prej Egiptčanski ali Iraški kot arabski. V teh državah pa se dandanes izraz Arabec uporablja pogovorno, da se ločijo nomadi od kmetov ob rekah.

Izraz moramo razumeti v luči zgodovine. V starodavnih časih je bil njegov pomen bolj omejen. V času pohoda islama so bili Arabci tisti, ki so sprejeli prerokovo misijo. Tukaj je pojem versko pogojen, kar v današnjih časih ne drži, saj so muslimani prebivalci mnogih azijskih držav, katerih narodi niso arabski.

Pri zgodovinskem razvoju pojma Arabec se mislim opirati na delo Bernarda Lewisa: *The Arabs in History*. Avtor je strokovnjak za Bližnje vzhodne študije.

Izraz Arabec sprva zasledimo v 9. stoletju pred našim štetjem in opisuje beduine severne arabske stepe. Ta pomen so kar nekaj stoletji uporabljali naseljenci sosednjih držav. Grki in Rimljani so rabo pojma razširili na celotni polotok ki je vključeval tudi napredne civilizacije jugo zahoda medtem ko je izraz v Arabiji ostajal omejen na nomade čeprav je bila Arabščina najbolj razširjeni jezik tako med nomadi kot tudi med plemeni, ki se niso selila. Po islamskih osvajanjih in med obdobjem Arabskega imperija je izraz Arabec ločil osvajalce arabskega izvora med ostalim osvojenim ljudstvom. Ko se je imperij preoblikoval v islamski imperij je izraz označeval pestro kulturo tega imperija, ki so jo ustvarila ljudstva mnogih nacij. Kultura je bila izražena v arabskem jeziku, vsebovala pa je arabsko tradicijo in arabski okus. Ob taki arabizaciji je izraz izgubil etnični kontekst in pridobil bolj sociološkega, ker je ponovno označeval določen del družbe. Nomadi so vestno ohranili izviren arabski način življenja in arabski jezik. Ostali arabsko govoreči prebivalci naseljenih držav so bili muslimani ali včasih tudi potomci Arabcev. Slednji vzdevek jih je ločil od muslimanov, ki niso govorili arabsko. Čeprav so te različne rabe izraza ohranjene in se uporabljajo še dandanes, se uveljavlja izraz, na katerega ima vpliv Zahod v 20. stoletju. Prav ta smatra arabsko govoreče ljudi kot nacijo ali skupino sorodnih nacij v modernem smislu. Vežejo jih skupni teritorij, jezik, kultura in skupna težnja po politični osamosvojitvi in neodvisnosti.

2.2 HOMOGENOST IN HETEROGENOST ARABCEV

Kadar govorimo o Arabcih lahko trdimo, da so kulturno enotni, kar kaže tudi njihova čustvena navezanost na termin. Delijo si skupen jezik, kulturo, zgodovino in teritorij. Prav ti dejavniki omogočajo razmeroma enostaven, prost pretok delovne sile in trgovske povezave znotraj arabskih držav, podobno tako, kot se odvija v Evropski uniji, vendar manj formalno. Občutek pripadnosti je s tem še bolj okrepljen. Ta občutek arabske enotnosti, v današnjem času ni tako čvrst, kot je bil v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja, čas za katerega bi lahko trdili, da predstavlja renesanso arabskega nacionalizma. Na to je vplivalo vrsto dejavnikov, odkritje nafte je gotovo eden bolj pomembnih. Naftne države so se čez noč lotile modernizacije držav z naftnimi dobički in ekonomsko prehitale svoje arabske sosede brez črnega zlata. Skupno izvozno blago naftnih držav je zahtevalo, da so te države med sabo pričele sodelovati, kar se je institucionaliziralo v oblikah, kot so Organizacija držav izvoznic nafte (angleško OPEC). Na družbeni ravni so se naftne države ločile od ostalih držav regije in prevzele superiorno držo do svojih sorodnih (ne)naftnih držav. K temu je pripomogel tudi bliskoviti premik arabske delovne sile (ne)naftnih držav v naftne države in skupne tradicionalne korenine, tudi skupna ekonomska preteklost (pred odkritjem nafte so bile vse arabske države agrarne) se je kmalu pozabila. Po drugi strani je Zalivska vojna 90. leta prejšnjega stoletja Irak in tiste Palestine, ki so podprli iraško vlado, potisnilo v izolacionizem in trajalo je kar nekaj let, da se so Združeni arabski Emirati (ZAE), prvi v tej regiji pričeli zavzemati za aktivno sodelovanje z Irakom.

Arabski svet različnih »hitrosti« med naftnimi proizvajalkami in ostalimi državami je ustvaril ekonomsko heterogeno države. Na eni strani imamo bogate zalivske države, na drugem polu imamo revne, agrarne države kot sta Jemen in Jordanija. Nekje vmes pa stojijo Irak, Libanon in Sirija⁴. Ekonomski prepad, se je do določene mere prelevil tudi na družbeno raven. To je najbolj vidno v odnosu najbogatejših držav do svoji manj bogatih, pretežno agrarno usmerjenih sosed od koder prihaja velik del delovne sile v želji

⁴ Podatki so vzeti iz tabele 6. (Hopkins in Eddin 2003).

zaslužka. Domačini bogatih držav so v razmerju do emigrantskih delavcev,⁵ na delovnem in socialnem področju v prednosti na vseh področjih.

»Arabska politična tradicija vse do danes ostaja močno prepletena z islamskimi doktrinami, ki so jih predpisale stare islamske države, katerim so vladali avtoritarni sultani« (Harik 2003, 347). Ne glede na to prepletenost ima vpliv islama različne razsežnosti v državah. V Savdski Arabiji je vpliv islamistov zelo razsežen medtem ko sta Sadamov Irak ali pa Sirija sekularni državi. Potrebno je razumeti, da se islamske skupine borijo za svoj prostor v politični areni in, da nobene od obravnavanih držav neposredno ne vodijo. Muslimanska vera pa je postala ena od glavnih ideologij, ki se zrcali predvsem v politiki. Prevladujoča misel je, da je muslimanska vlada nujen del verskega stebra družbe. Zagovorniki te ideje so lahko zmerni ali pa ekstremni, v glavnem se razlikujejo o tem, koliko prostora pustiti individualnosti in (ne)verskim organizacijam in koliko poudarka nameniti islamski obliki vladanja.

Druga, prav tako pomembna ideologija arabske politične kulture je še manj tolerantna in posledično namenja manj prostora demokraciji, kot islam. Trde korenine nacionalizma so posledica splošne arabske želje po osamosvojitvi iz prijema otomanskega cesarstva in kasneje kolonialnih sil. To so lahko dosegli prav s poudarkom na politično združitve in arabsko uniformnost. Prostora za raznolikost ni bilo.

Države Bližnjega Vzhoda lahko razvrstimo v 4 skupine: izključevalne, vključevalne, sultanisticne in kvazi demokratične. Izključevalne države preživljajo z izključevanjem množic iz političnih procesov. V to skupino spadajo Alžirija, Egipt, Sudan, Sirija, Jemen in Tunizija. Vključevalne države poganja populizem, vendar je ta raznolik in dostikrat deluje tudi izključevalno. V to skupino sodi Libija in Irak v času Sadamovega režima. Sultanisticne države predstavljajo monarhije regije mednje sodijo Bahrajn, Jordanija, Katar, Kuvajt, Maroko, Savdska Arabija, Oman in ZAE. V kategorijo kvazi demokratične države spadajo Izrael, Libanon in Turčija. V teh državah so demokratične institucije del političnega terena, pa čeprav v nepopolni obliki (Kamrava 2005, 283).

⁵ Opomba velja za nizkokvalificirano delovno silo in ne za visokokvalificirano, ki je prav tako prisotna na trgu dela v naftnih državah.

V resnici ta klasifikacija ni tako črna bela. Nekatere države bi lahko spadale tudi v ostale kategorije. Sadamova politika je delovala tudi izključevalno. Kuvajt je takoj po osamosvojitvi vzpostavil lastni parlament in od takrat naprej (z dvema prekinitvama med iransko revolucijo in iransko-iraško vojno) uživa omejeno demokracijo. Države so razvrščene v tiste skupine, katerih lastnosti so prevladujoče.

Države bližnjega vzhoda so torej politično heterogene. Prednost dajejo različnim ideologijam, participacija državljanov ne dosega enakega nivoja in tudi institucionalno ne dosegajo enakih standardov zato bodo obravnavane posamezno tam, kjer bo smiselno pa tudi v skupinah.

2.3 O POLITIČNI KULTURI

Preden se osredotočimo na koncept politične kulture ne moremo mimo pojma politične socializacije, saj je njun odnos tesno prepleten. Drug brez drugega ne moreta obstajati, kajti politična socializacija je tista, ki oblikuje in posledično prenaša politično kulturo.

V ožjem pomenu je skupek procesov s pomočjo katerih se posameznik usklajuje s politično vsebino svoje družbe in s pomočjo katere ponotranji politiko. To usklajevanje poteka na različne načine: prikrito ali manj prikrito, formalno ali neformalno. Prav politični sistemi pa politično socializacijo izvajajo načrtno, z namenom ohranjanja neke politične kontinuitete, kar je značilno za politično socializacijo v ožjem pomenu.

Lahko jo razlagamo kot namerno naravnano in zavestno posredovanje političnega v skladu z konkretnim političnim sistemom. Lahko govorimo tudi o eksplicitnem političnem učenju, ki ga usmerjajo k posamezniku družbeno pooblašeni politični socializatorji...lahko je filtriranje informacij s politično vsebino, lahko pa je tudi načrtno ali različno nasilno vcepljanje političnih usmeritev. V drugem primeru govorimo o ideologizaciji ali pa celo o indoktrinaciji (Južnič 1989, 81).

Čeprav sta lahko obe vrsti politične socializacije prepletene se bom osredotočal na politično socializacijo v ožjem pomenu kar pomeni, da se oddaljujem od raziskovanja subjektivnih dejavnikov v politični socializaciji in se posvečam objektivnim dejavnikom. Poudarek ne bo na subjektivno določenih faktorjih, ki v veliki meri vplivajo na usklajevanje posameznika s političnim sistemom ampak na tistih, zgodovinsko ustanovljenih in družbeno danih objektivnih dejavnikih, ki pripomorejo k načrtnemu

procesu politične socializacije. »Kar zadeva objektivne okoliščine ali zgodovinske danosti, pa naj takoj zakoličimo dejstvo, da vsaka družba ali zatorej vsak politični sistem skušata uveljaviti socializacijski pritisk, ki se sklada z njunim bistvom. Manj pa so aksiomatične domneve o predispozicijah in idiosinkraziji, ki ju vpletamo v proces politične socializacije« (Južnič 1989, 83).

Da bi dobili vpogled v politično kulturo neke družbe moramo preučiti potek politične socializacije saj je politična kultura njen proizvod. Ker tisti procesi in institucije, kateri zavestno in načrtno izvajajo politično socializacijo vsebujejo največ političnega bo najbolj primerno, da največ raziskovalnega področja namenim njim. Ne želim zanemarjat tiste subjekte ki so politično socializirani in načina njihovega usklajevanja s političnim, saj so prav oni glavni odsev politične kultur naroda, vendar tako raziskovanje na podlagi katerega bi prihajal do sklepov in posploševanj o narodu, postavljajo v enakovreden položaj psihološke, antropološke, sociološke faktorje, ki nemalokrat zasenčijo politološke., kar pa ne pomeni da bo raziskava striktno politološka.

Jedro naloge predstavlja politična kultura, ki je nastala kot proizvod politične socializacije arabskih držav ob njihovi osamosvojitvi. Poudarek bo na politični kulturi arabskih držav, vlad in institucij, ki politična socializacijo prenašajo na svoje državljane. Ta vidik se mi zdi pomemben še posebej zaradi tega, ker poteka prenos političnih stališč arabskih vlad izrazito enosmerno. S pomočjo kulturno verskih običajev, navad in zapovedi, vlade narekujejo politiko, hkrati pa ne dopuščajo dosti prostora za politični dialog. Arabski politični prostor je za razliko od Zahodnega izjemno tradicionalen in zaradi tega tudi zelo tog. Na nagle spremembe je zelo odporen z kombiniranjem avtoritarne vladavine in depolitizacije svojih državljanov.

Dr. Lukšič v eseju Politična kultura in (ne)strankarstvo prikaže tudi različne zgodnejše kontekste v katerih se je razvijal koncept politične kulture. Sprva se je na akademski ravni udejstvoval v obdobju po drugi svetovni vojni kot orodje s pomočjo katerega bi »nerazvitemu« ali »nekulturnemu« svetu vsili angloameriški politični sistem, ki je v takratnih razmerah lahko povsem legitimno nosil sloves vzora demokratičnih sistemov. Želja po ameriški hegemoniji je potrebovala znanstveno utemeljitev in tako so nastala prva dela in raziskave na temu področju. Veliko zaslugo pri uverturi koncepta ima Gabriel A. Almond, ki je pojem razvil v luči komparativne politologije. Dokazal je

ustreznost pojma politična kultura nasproti sorodnim terminom kot politične vrednote, ideologije ali orientacije in politično kulturo razdelil na dva tipa: homogeno in heterogeno. Homogena naj bi bila ustrežnejša ali naj bi služila kot vzor, saj ustvarja stabilno demokracijo heterogena pa nestabilno. Politične sisteme je razvrstil v 4 poglavitne skupine⁶ in politično kulturo pripisal zgolj angloamerišskemu političnemu sistemu. S tem se je postavila tudi teoretska utemeljitev hegemonije angloameriškega političnega sistema, kar je služilo kot izhodišče pri takratnih komparativnih politikah. Politični sistemi držav Orienta so zaostajali na lestvici demokracije, takratno rešitev pa je ponujal prav angloameriški politični sistem, proizvod demokratične politične kulture, ki jo je avtor poimenoval Civic culture ali državljska kultura. »Civic culture je kombinacija stališč, ki po mnenju avtorjev najbolj podpirajo demokratično vlado, zagotavljajo demokratično stabilnost in najbolj ustrezajo demokratičnemu političnemu sistemu« (Barry v Lukšič 2006, 38). Dokler se je koncept politične kulture uveljavljal v sklopu ameriške in angleške družbe je lahko nosil naziv državljska kultura. »Idealni demokratični državljan naj bi verjel v legitimnost, v splošno kompetenco in dobro voljo političnih oblasti hkrati ter naj bi bil prepričan v svojo pravico ali celo dolžnost, da vpliva nanje« (Lukšič 2006, 38). Pojem državljske kulture je tako dobil aktivno vlogo ker je označeval dejanja, ki ustvarjajo demokratično družbo. Pojem politične kulture se je lahko preselil k tistim političnim sistemom, ki so bili na dnu demokratične lestvice in kjer se je uveljavilo spoznanje, da brez civilne družbe ne bo mogoče doseči demokratičnega političnega sistema.

V luči povedanega, obstaja nekaj zahodnjaških mislecev, ki vidijo rešitev za politične sisteme držav v razvoju pri formaciji civilne kulture in ustrezne civilne družbe. »Teoretiki demokracije vse od Aristotela do Bryca so poudarjali, da demokracijo ohranja aktivna participacija državljsana pri državljskih zadevah s pomočjo visoke stopnje informiranosti o javnih zadevah in s pomočjo razširjenega občutka državljske odgovornosti« (Almond in Verba 1963, 9). Avtorja sta z anketami primerjala v katerih izmed 5 obravnavanih dežel⁷ obstaja ustrezna politična kultura, znotraj katere bi se lahko oblikovala in ustalila liberalna demokracija. Njuna temeljna ideja izhaja iz teze, da se bo

⁶ Politične sisteme je razdelil na: angloameriške, kontinentalno evropske, totalitarne in predindustrijske.

⁷ Te so bile: Italija, Mehika, Velika Britanija, ZDA in Zvezna Republika Nemčija.

demokracija izkazala za najbolj stabilno v tistih družbah, v katerih podložniška in parohialna drža tvorita celoto okoli participativne kulture. Ta spoj treh kultur imenujeta državljanska kultura v kateri so državljani primerno politično aktivni. Vodjem izražajo njihove preference, vendar niso toliko vpleteni, da bi lahko sprejemali ali odklanjali odločitve s katerimi se strinjajo ali pa ne strinjajo. Ni nenavadno, da je tako razmišljanje napeljevalo intelektualce o sklepih, da lahko civilna družba »reši« politične sisteme držav v razvoju. Mnenja glede rešitve so deljena in tisti, katerih vizija o vzpostavitvi demokratičnega sistema ne vključuje razcvet civilne družbe, to podpirajo z dvema temeljnima argumentoma. Prvi problem izvira iz opredelitve samih organizacij, ki bi lahko spadale v kriterij civilne družbe: ne obstaja konsenz o tem, ali so na primer islamske organizacije del civilnega življenja. Delovanje mnogih islamskih organizacij deluje v skladu civilno družbene organizacije, saj izobražujejo in sodelujejo pri družbeno humanitarnih akcijah, vendar je vprašanje ali zagovarjajo demokratične cilje. Drugi problem se je pojavil zadnjih nekaj desetletji. Arabske države so spodbudile strategijo liberalizacije s pomočjo katerih so lahko nadzirale porast civilnih družb, v nekaterih primerih so jih celo absorbirale. Kot posledica tega, se režimi niso demokratizirali ampak so se utrdili. Ta dejanja pod vprašaj postavljajo strukturo in funkcioniranje civilne družbe, ki je v arabskem svetu pod strogim državnim nadzorom.

Številni avtorji so pričeli preučevati možnosti uveljavitve demokratičnega političnega sistema, tudi v državah, ki so se osamosvojile iz objema kolonizatorjev. Koncept politične kulture je igral ključno vlogo pri primerjavi različnih političnih sistemov, ker je vseboval širok nabor ideologij in vrednot posameznih sistemov in omogočil primerjavo s prevladujočim angloameriškim sistemom. Politična kultura je bila most med osvobojenimi državami dekolonizacije in zahodnimi državami. Favoriziranje ameriške politične kulture je brez dvoma prispevalo ogromno pri uveljavitvi koncepta politične kulture in njegovega kasnejšega razvoja.

Poznejše razprave so bile usmerjene k razvrščanju dekoloniziranih držav v kategorije s pomočjo katerih so raziskovalci ugotavljali koliko so posamezne države oddaljene od zahodnjaških idealov. Konec 60. let prejšnjega stoletja sta Lijphart in Lehmurch nadgradila ustaljeno predstavo o hegemoniji angloameriškega političnega sistema z ugotovitvijo, da obstajajo številni drugi politični sistemi, ki imajo fragmentirano politično

kulturo in stabilen politični sistem. Kot primer so jima služile države Avstrija, Nizozemska in Švica, ki so družbeno razdeljene vendar z dialogom in sporazumevanjem ali koalicijami uspevajo ohranjati stabilne politične sisteme. Temu je sledilo nekaj raziskav, ki so se osredotočale na nacionalne politične kulture in na njihov izvor. Avtorja sta se odmaknila od idej, ki so povzdigovali angloameriški pogled nad politiko in sta preučevala manjše države, ki do takrat niso bile v središču pozornosti. Politična kultura je s tovrstnim pristopom dobila novo dimenzijo. Odražala je ideje, ki ustvarjajo politično življenje v preučevani državi in ni služila kot orodje s pomočjo katerega je bilo mogoče odmeriti koliko te države zaostajajo od idealnega političnega sistema.

»Politično kulturo je mogoče preučevati le na osnovi politike, ki se je zgodila, delujoče politike, utelešene v ustavi, zakonih idr. aktih politične volje, interpretacijah tega, kar se je zgodilo, delovanje medijev in v medijih, javnega delovanja in delovanja v zasebni sferi za javne cilje« (Lukšič 2006, 46). Tovrstni pristop k preučevanju politične kulture napeljuje k razumevanju sedanosti s pomočjo zgodovine in konceptu doda dinamično dimenzijo. Pri preučevanju politične kulture Arabcev Bližnjega vzhoda bo tak pristop osnovno vodilo. Pomembno vlogo pri temu igra politična kultura skozi politično antropološki vidik. Politična antropologija ne izvaja selekcije pri preučevanju politike kake družbe ampak se ukvarja s preučevanje politike vseh družb iz človeškega zornega kota. V očeh politične antropologije ni nobena politika superiorna ampak se prilagodi vsaki kulturi. Ko presežemo delitev na civilizirane in necivilizirane družbe lahko ustvarimo teren za proučevanje politične kulture določene družbe. Antropologija kulturo ne razume kot silo, ki deluje na posameznika od zunaj ampak jo razume kot vzorce, norme in mnenja, katere posredujejo ljudje iz generacije v generacijo. Ta transmissijska vloga generacij je ključna za ohranjanje bistva politične socializacije neke specifične družbe. Kultura ni tista ki deluje ampak delujejo ljudje. Tudi pri politični kulturi ni kultura tista, ki ustvarja politično vedenje ampak je rezultat političnega vedenja. Kdo je potem tisti ki vpliva na koga. Ali kultura na politiko ali slednja na prvo in obe možnosti imata določeno težo ali uživata resnico, odvisno iz katerega zornega kota problem preučujemo. Kulturologi bi po vsej verjetnosti prednost dali kulturi pred politiko saj bi se osredotočal na kulturo. Kot sem poudaril že na začetku, bom v tej nalogi zagovarjal tezo, da je politika tisti dejavnik, ki deluje na kulturo v tej sintagmi. Temu v prid kažejo

številna dejstva delovanja političnih dejavnikov, ki so krojili kulturo znotraj preučevanih držav. To, ali je bila kultura ali politika, tista, ki je obstajala prej tukaj ne bo bistveno, saj bi se razprava lahko odvijala v nedogled v prid obema. Pomembno je spoznati, da je politična kultura v prvi vrsti politična. Arabska kultura je homogena. Taka obstaja že stoletja. Politična kultura pa se je na tem ozemlju prilagajala političnim sistemom, ki so se menjavali in teh je bilo kar nekaj. Nazadnje se je politična kultura prilagodila ali so jo oblikovali režimi, ki so stopili na politično prizorišče po dekolonizaciji ali s silo ali z taktiko. Politično kulturo razumemo kot proizvod političnega življenja se pravi političnega obnašanja in delovanja, ki črpa iz objektivne danosti in je v končni fazi subjektivno določena, v okviru zmožnosti, ki jih ponujajo objektivne okoliščine.

Čeprav je sintagma relativno mlada, je raba sorodnih besednih zvez, ki jih lahko smatramo za njene predhodnice, zabeležena v delih Montesquieuja (1689 – 1775), v katerih govori o splošnem duhu in o morali narodov. Izrazi kot politične šege, politična zavest in politična ideologija so dostikrat nadoknadili koncept politične kulture. V 20. stoletju je te pojme zamenjal koncept politične kulture saj je bil ustrežnejši, ker je zajel vsa ta področja. Politična igra na ravni države vključuje dva protagonista: politični sistem in posameznika. Prihaja do politične interakcije v okviru danih (naučenih) norm, ki jih morata sprejeti oba. Funkcija političnega sistema je med drugim tudi ohranjanje lastnega obstoja in, kot je bilo že povedano, je politična socializacija orodje s pomočjo katerega to doseže. Politična kultura nam pomaga razumeti zakaj je določen tip politične socializacije uspel znotraj določene družbeno politične ureditve. Prav zaradi tega je vsebinsko zelo razširjen pojem in se nanaša na vrsto političnih simbolov, norm, vrednot, idej, stališč in kriterijev političnega sistema in posameznikov. »Politična kultura je vsekakor vse to, je pa tudi nekaj več. Ni le družbena zavest ali javno mnenje, je tudi način njenega izražanja, je torej lahko...tudi politični slog, je celo politični ritual in z njim pogosto povezan politični ceremonial. Gre potemtakem za celo vrsto pravil s katerimi je uravnavana javna dejavnost« (Južnič 1989, 207). Pri preučevanju politične kulture arabskih držav Bližnjega vzhoda bom več poudarka namenil političnim sistemom, kot posamezniku zaradi tega, ker so prav politični sistemi držav tisti, ki imajo »škarje in platno« pri določanju politično socializacijskega okvirja. Pomembno vlogo pri temu bodo igrale ideološke usmeritve, politični slog, pravila politične igre in zgodovinski viri tovrstnega političnega vedenja ali

usmeritev političnih sistemov. Del razprave bo namenjen poglavitnim političnim socializatorjem, ki posredno ustvarjajo politično kulturo. Tudi tukaj se bom oddaljil od preučevanja podrobnih posameznikovih odzivih (ker so ti zelo subjektivno določeni in psihološko pogojeni) in se bom osredotočal na področja različnih družbenih skupin, ki te procese izvajajo in na kakšen način prihaja do teh procesov. To posredovanje politične socializacije je v preučevanih državah hierarhičen proces. Na vrhu imamo vlade, ki ustvarjajo pogoje in izvajajo politično socializacijo in to funkcijo prenašajo na politične socializatorje, ki ta proces nadaljujejo in so vladam podrejeni. Predstavil bom politično kulturo, ki je proizvod vladne politične socializacije na področju politike v ožjem smislu ali kot pravi Stane Južnič »predvsem dejavnosti države ali postopke procedure in ustanove, ki so z državo povezani« (Južnič 1989, 206). Sicer se pa prav politična kultura, ki je odraz politične socializacije režimov, reflektira na nivoju posameznikov.

3 NASTANEK ARABSKE DRŽAVE

Arabska politična misel se do Srednjega veka ni dosti razlikovala od evropske. Poudarek je bil na političnih režimih v oblikah kot so obstajali ali pa o najbolj idealnih političnih režimih.

Politični misleci tedanjega časa so se strinjali, da mora vlado izvajati manjše število ljudi ali pa zgolj ena oseba. Teologi in pravniki so favorizirali vlado ki se prenaša po rodu in vladarje, ki so bili praktični, filozofi in pisci pa so favorizirali intelektualno superiorne ljudi.

Principi človekove svobode, ki so bili ustvarjeni v času razsvetljenstva, so sedaj postali del politične retorike v arabskih deželah, čeprav še zmeraj niso v uporabi v takšni meri kot na Zahodu. »Po smrti Ibn Kalduna ⁸ leta 1406, se je arabska politična filozofija ustavila. V obdobju po tem, so bili pravniki in teologi edini prenašalci politične misli znotraj arabskega sveta« (Butterwort 1987, 108). Filozofsko politična paraliza, ki je nastala po tem obdobju je povzročila, da so misli o svobodnem posamezniku iz serije

⁸ Ibn Kaldun (1332 AD - 1406 AD) je »očec« družbenih ved. Napovedal je kar nekaj elementov družbenih ved stoletja preden so bila osnovana na Zahodu. Bil je arabski »vseved« saj je deloval na raznih znanstvenih področjih: matematika, ekonomija, zgodovina, astronomija, teologija, pravo, vojska in filozofija.

političnih razprav Hobbesa, Locka in Rousseauja arabskim filozofom takratnega časa tuje, ker se niso ukvarjali z vprašanji, ki bi napeljevala k tovrstnem razmišljanju. Vztrajali so pri tradicionalnem zagovorništvu obstoječih režimov. Zaradi tega so razsvetljske misli prodrle v arabski svet z zamudo, šele v drugi polovici 19. stoletja.

Splošno soglasje o virih nastanka sodobnih arabskih držav ne obstaja. Na eni strani, raziskovalci menijo, da je nastanek moderne arabske države pogojen z zunanjimi dejavniki ali vmešavanju tujih sil na njihovem ozemlju. Drži, da so evropski kolonizatorji, v veliki meri načrtali meje arabskih dežel, vendar nekateri raziskovalci trdijo, da so se temelji arabske države postavili že pred obdobjem kolonializma⁹ v obliki zvez med plemenskimi vodji, islamskimi reformatorji in emirji.¹⁰ Ti odnosi ali zveze so tvorili jedro države, ki so bile kasneje priznane s strani kolonizatorjev.

Nekateri avtorji dokazujejo, da je rojstvo Arabske države segalo v obdobje pred 19. stoletjem in ni samo posledica modernih zahodnih sil. Uživale so podporo ljudstva, ki so mu vladale, ker so bile ustanovljene znotraj priznanih meja. Ti pogoji so omogočali nastanek državnih entitet med prebivalci v začetku 20. stoletja, čeprav izraz nacionalne država za večino ni bil primeren. Arabci se pod vladavino Otomanskega cesarstva niso počutili kot subjekti, ki bi bili izpostavljeni tuji vladi ampak so se s cesarstvom identificirali. Sultan je predstavljal muslimanskega vodja Muslimanke zveze, katere del so bili tudi oni.

V prvi polovici 19. stoletja sta na Arabske države pritiskali dve sili. Na eni strani Evropa in na drugi Otomansko cesarstvo, ki ni bilo sposobno ustaviti teritorialnih izgub. Cesarstvo je utrpelo kar nekaj izgub, tako kot Arabci, na račun evropske ekspanzije. Francozi so še pred koncem stoletja zasedli Alžirijo in Tunizijo. Britanci so zasedli pristaniško mesto Aden in Egipt leta 1882. Italija je zasedla Tripoli leta 1911. Kar sedem evropskih sil se je vmešalo v Libanon, da bi zagotovili njegovo avtonomijo in ustavo. Pred koncem 19. stoletja je Oman postal angleški protektorat, medtem ko so si Bahrajn, Katar in Kuvajt podredili s sklepanjem pogodb.

⁹Izjema pri temu so države Rodovitnega polmeseca, brez Libanona, o katerih obstaja splošni konsenz da so bile ustvarjene s strani kolonizatorja.

¹⁰ Izraz dobesedno pomeni princ, poveljnik ali general. Je najvišji plemiški naziv, ki se uporablja v arabskem svetu.

Konec prve svetovne vojne je predstavljalo vrhunec kolonialne oblasti. Britanija in Francija sta se pojavili kot velesili in svoj vpliv nad arabskim ozemljem razširili. Znotraj območja Rodovitnega polmeseca so Britanci in Francozi ustanovili pet novih držav, ki so jih priključili mandatu Društva Narodov (DN). To so bile države Irak, Libanon, Palestina, Sirija in Transjordanija. Ko so Britanci in Francozi zasedli območje Rodovitnega polmeseca niso naleteli na nobeno lokalno avtoriteto, z izjemo Libanona, ki je imel avtohtono oblast. Zaradi tega so nove entitete ustanovili na podlagi tradicionalnih navedb, pričanj in interesnih con. V Siriji je šarif iz Hedžaza¹¹ izrazil zahteve lokalnega prebivalstva, v Jordaniji je to storil hašemitski¹² princ, v Palestini pa so to storili arabski nacionalisti in Svetovna Sionistična organizacija. Britanci in Francozi so meje ustvarili po lastnih željah, niso se pa mogli izogniti pritiskom rastočega antiimperializma in nacionalizma. Z arabskimi nacionalisti so se morali soočiti v Iraku, Libanonu, Palestini in Siriji. Prav iz teh držav se je arabski nacionalizem razširil na ostala območja in tudi v teh je bil močno ukoreninjen.

Od 14. do 19. stoletja je Otomansko cesarstvo zasedalo dobro četrtno evropskega kontinenta. Tukaj je prihajalo do trenj med dvema političnima kulturama, ki sta imela različen pogled na državno ureditev. Muslimanska politična teorija ni poznala teritorialno opredeljene entitete, ki je organizirana na podlagi pravil, ki so bile človeškega izvora. Otomanske teorije države in vlade so izhajale iz muslimanskega koncepta, v katerem je bog vir avtoritete in zakona. Naloga vlade je formiranje vernikov, ki bi izpolnjevali božje dolžnosti. Udejstvovanje takega mišljenja je bilo mogoče s pomočjo vojske, ki je dovolj močna, da podpira to verzijo družbene ureditve. Otomansko cesarstvo je zrla v velike izzive v večjih območjih: Azija, Balkan in na Severu. Sčasoma je moralo popustiti pri svojih stališčih. Otomanski vladarji so postajali integrirani v evropski sistem držav in so pričenjali sprejemati principe take ureditve. Kar je bilo tradicionalno, je bilo omajano. Ugledni otomanski možje so postajali bolj naklonjeni evropski civilizaciji. Do druge polovice 19. stoletja so bili evropeizirani družbeni in politični nivoji imperija.

¹¹ Znan tudi kot šarif iz Meke je bil naziv formalnih voditeljev ozemlja Hedžas, kjer ležita sveti mesti Medina in Meka. Pojem šarif v arabskem jeziku pomeni plemeniti.

¹² Hašemit se nanaša na arabsko dinastijo, katere moč je izviral iz mreže plemenskih zvez iz območja Hedžaz.

Druga svetovna vojna je ukinila kolonialno odvisnost v večjem delu Bližjega vzhoda. Vzpon Rusije in ZDA je omajal ugled imperialnih držav. Izid tega je bila osamosvojitve Libanona in Sirije 1943 leta, Jordanija pa se je osamosvojila tri leta pozneje. Izrael je nastal iz vojaške delitve Palestine. Udar leta 1952 je izgnal še zadnje britanske sile, ki so se želele pogajati glede svoje prisotnosti iz Egipta. Vzorci po katerih se je izpeljal prenos moči so bili različni. V nekaterih primerih je trajalo nekaj let, kot v Libanonu in Siriji. Britanci so Palestine zapustili v zmedi, saj niso oblast podelili nobeni strani, kar je omogočilo Židom razglasitev države. Pojavilo se je veliko težav z brezposelnostjo, nepismenostjo, revščino in religioznimi in družbenimi cepitvami. Pridobiti zvestobo vseh državljanov ni bilo tako enostavno, kot nastopiti enotno proti izgonu kolonialistov

3.1 ENOPARTIJSKE DRŽAVE

Državne ureditve, ki so nastale kot posledica dekolonializacije, z izjemo Libanona, so blizu avtoritarnim ureditvam saj je vlada zgoščena okoli ene osebe ali majhne skupine ljudi. Razloge za tak razplet dogodkov lahko najdemo v skupni želji po neodvisnosti, razvoju in enotnosti ampak hkrati tudi v pomanjkanju idej za politične alternative. Procesi, ki so privedli do takšnih režimov so se začeli 1920 leta, kar se tudi šteje za začetek sodobne arabske zgodovine. Ti procesi so brez dvoma družbenega izvora in so oprti na težnjah po osamosvojitvi. Cilj je bil jasno zastavljen in v treh državah, Iraku, Libanonu in Siriji, se je uresničil s pomočjo revolucij, ki so zahtevale pravico do ustanovitve ustavnih, predstavniških monarhij. Sledil je še en pomemben družbeni fenomen. Politično opozicijsko prizorišče so pričenjali obvladovati veleposestniki in trgovci¹³. Ti so tudi pospeševali nacionalistične akreditivne tako, da so nasprotovali tudi britanskim in francoskim kolonizatorjem. Njihov politični program pa je bil omejen. Do poznih 30. let 20. stoletja je postalo jasno, da so liberalni arabski režimi, ki so delovali v senci kolonizatorjev politično in ekonomsko impotentni kar se je kazalo v ohlapni demokraciji, poneverjanju volitev in političnem monopolu. To je odprlo vrata bolj radikalnim levičarskim in desničarskim tokovom.

¹³ V Egiptu so vidni pripadniki teh skupin najprej prihajali iz vrst Nacionalne stranke in kasneje iz stranke Vafd, po tem ko je stranka dobila zagon. V Iraku so to bili plemenski šejki iz podeželja, ki so uživali britansko podporo, urbani trgovci, ugledni možje ki so se pridružili nacionalističnim strankam in šerifski oficirji. V Siriji so te skupine rekrutirale iz vrst trgovcev Damaska in Alepa, veleposestnikov iz ostalih območji in šerifskimi oficirji.

Za kabinete, ki so se bliskovito menjavali v tem obdobju je značilno, da so jih znova obvladovali isti ljudje. Veleposestnikom in trgovcem je uspelo vstopiti v nacionalne parlamente, ker so izvajali monopol in prirejali volitve. Veleposestniki so botrovali v iraškem parlamentu in tudi po 2. svetovni vojni, njihov delež ni padel pod eno tretjino. Razmere v Egiptu so bile podobne. Ti procesi so pripomogli k kristalizaciji družbenih sil, ki so nastajale. Britanci so priznali iraško neodvisnost 1932 leta, Egipt je pridobil omejene pravice v ustavi 1923 leta in v pogodbi 1936 leta, Francija pa je Siriji priznala neodvisnost 1939 leta, vendar je trajalo kar 5 let, da so jo udejanjili. Obdobje od 1935 leta naprej je v znamenju konstelacij novih opozicijskih gibanj, ki so se razlikovali od predhodnih. Bila so bolj ljudsko usmerjena.

Po 2. svetovni vojni so družbeni konflikti postali zelo radikalni. To se je zgodilo zaradi ideološke polarizacije, ki se je manifestirala v obliki hladne vojne. Na političnem prizorišču se je pojavil še srednji razred, ki je tradicionalno podpiral bolj zmerne stranke, ki pa so bile politično paralizirane. Iz srednjega sloja so prihajali intelektualci in vanj so usmerjali radikalne ideologije po tem, ko so stopili v politično areno. Muslimanska Bratovščina, Sirijska Nacionalna stranka in stranka Baas so bile med drugimi predstavnice tega procesa. Te stranke so nastopile proti starim, konzervativnim strankam in s pomočjo političnega novinarstva mobilizirali širok krog ljudstva. Njihova prednost je bila alternativa socialni politiki, ki je postajala vse bolj aktualna in uživala široko ljudsko podporo. Stranke so se napajale iz ideološke paralize vladajočih strank, ki so morale znova vzpostaviti zveze z imperialističnimi silami, da bi ohranile svoj obstoj. Zatekle so se k uporabi sile in represije proti posameznikom iz levega in desnega političnega spektra.

Politično polarizacijo in radikalizacijo, ki je prihajala na dnevni red je bilo potrebno umiriti, da bi družbe pričele stabilno funkcionirati. To ni uspelo ne vladi in ne vodilnim opozicijskim strankam, verjetno tudi zaradi tega, ker so bile politično in ekonomsko obremenjene, kar (vsaj na zven) vojska, ki se je pojavila kot neka tretja sila ni bila. Vojska je delovala bolj odločno in povezano. V dobi, ki je bila dolga 15 let po 1948 letu¹⁴ je več kot dve tretjini arabskih držav padlo pod vojaško vodstvo: Sirija leta 1949 in

¹⁴ Leto 1948 je mejnik, ker so bili tega leta Arabci poraženi v Palestinski vojni in izraža obdobje nezadovoljstva, ki so ga vojaške sile izkoristile za svoj vzpon.

pozneje tudi 1961, Egipt leta 1952, Irak 1958 leta, Jemen 1962 leta, Alžirija 1965 leta, Sudan leta 1958 in Libija 1969 leta. Za svoj cilj so razglasile varnost in stabilnost. S podobnimi slogani so zagovarjali svoj naskok, uporabljali so ga pa tudi za to, da bi uničili demokratične institucije arabskih držav. Čeprav ti vojaški udari niso uživali široke ljudske ali opozicijske podpore, so jo ljudje sprejeli z olajšanjem, ker so želeli združitve, ukinitvev politične polarizacije in posledične stagnacije. Vojsko so videli kot dejavnik, ki bi stabiliziral države in se nato umaknil iz političnega in vodilnega prizorišča v vrsto državnih struktur. Zaradi ambivalentnega odnosa med nasiljem na eni in demokracijo na drugi strani je vojaška oblast zavračala strankarstvo. Ta je izvor vsega zla. Te ideje so bile posredovane množicam preko državnih medijev do take mere, da so se vcepile v ljudsko zavest. V kolikor naj bi bila demokracija sprejemljiva, bi morala biti ljudska in centralizirana, da ne bi postala orodje sebičnih želja.

Vojaška oblast je svoj monopol ohranjala z nadzorom nad tistimi organizacij, ki bi jih na zahodu pojmovali civilno družbene. Nadzirali so delavska in profesionalna združenja. Izvajali so nadzor nad medijsko mrežo v celoti in nad velikim delom izobražencev. Širili so obveščevalni aparat in neprestano poudarjali nacionalno varnost, v imenu katere so državo oboroževali in izvajali teror. Eden od načinov, da si je zagotovila popolni monopol je bila nacionalizacija bank, industrijskega sektorja in trgovskega sektorja. To je bila ključna poteza, saj se je tukaj koncentrirala moč prejšnjih veleposestnikov in trgovcev, ki so bili del zakonodajne veje oblasti.

Egipt je bila prva država izmed teh, ki je izvedla obširno birokratizacijo, takoj po državnem udaru 1952 leta. Pričeli so povečevati moč policije in vojske. Sledilo je nekaj ekonomskih reform, ki so bile na dnevnem redu že v času monarhije. Izpeljali so reformo zemlje in pričeli graditi jez. Med okupacijo Sueza so poddržavili tujo posest in to je dodatno spodbudilo razvoj pod vodstvom države. Posledica taksnega sirjenja birokracije in državne intervencije je bila nagla porast število zaposlenih v birokraciji, vojski in državnih podjetjih. Ta je bila nesorazmerna glede na potrebe. To pa je vodilo o visoke proračunske porabe.

Glavno obdobje širjenja se je v Siriji odvijalo v 60. letih. Najprej kot rezultat egipčansko sirijske kratkotrajne zveze pod imenom Združena arabska republika. Takrat je Egipt v Sirijo izvozil veliko ekonomskih in političnih »spretnosti«. Kasneje je razširitveno vlogo

prevzela stranka Baas. Približno četrtnina urbano naseljenega prebivalstva je bilo na državni plačilni listi.

Pomemben del teh širitev je bila povečana poraba sredstev za izobraževanje in socialno skrbstvo. Obe veji sta imeli številčno delavsko ekipo za sabo. Število mladih, ki so se vpisali na srednje šole in fakultete se je nasploh povečalo.

Na področju poljedelstva je prihajalo do podobnih sprememb. Vlade Egipta, Iraka in Sirije so podržavili veliko zemlje. Večja posestva so razbili in jih podarili manjšim kmetom ali kmetom brez posesti. V Iraku so razlastili polovico površin na tak način po 58 letu. Nekaj zemlje je bilo razdeljeno kmetom, veliko pa jo je ostalo v lasti države, kar jim je omogočalo širitev moči na podeželje.

Na področju industrije je raslo število novih tovarniških obratov in posledično tudi število delovne sile. Državna podjetja so bila nepogrešljivi komponenti modernizacije. Sprva se je zdelo, da bodo države bile sposobne omejiti uvoz z lastnim zadovoljevanjem večino izdelkov. V poznejših letih je ta načrt bilo težje doseči zaradi oteženega nakupa tujih strojev in surovin.

Organiziranih skupin znotraj družbe režimi niso dopuščali. Avtoritarni režimi so nagnjeni k uničenju tistih, ki jih niso sposobni nadzirati. Neodvisne politične stranke so bile ukinjene. Obstoječe sindikate in združenja so se morali preoblikovati ali pa so bili ukinjeni. Obstoječa profesionalna združenja so prišli pod državni nadzor in država je nastavila svoje uradnike na vodilne položaje. V Egiptu so se ljudje po končani univerzi morali vključiti v eno profesionalno združenje. S takšno taktiko so lahko nadzirali družnja oseb s sorodnimi profesionalnimi interesnimi dejavnostmi.

V sklopu izobraževalnega sistema, si je država prilastila pravico, da učne načrte podrobno sestavi in prepove vsakršne študentske politične aktivnosti.

Noben sistem si ni smel privoščiti, da bi vero popolnoma ukinil. Ta je predstavljala zelo pomembno kulturno vez med režimom in ostalo populacijo. Še zmeraj pa so politiko postavljali pred religijo. Tudi to področje so podržavili. Duhovnike so plačevali iz državnega proračuna. Ustvarili so ministrstva, ki so nadzirala versko imetje. Verski monopol pa so razrahljali z uvedbo sekularnega učnega sistema in ločenega pravnega sistema.

3.2 ARABSKE MONARHIJE NA BLIŽNJEM VZHODU

Centralizacija birokratskega aparata ni značilna samo za enopartijske režime ampak se je proces ustalil tudi v monarhijah arabskega polotoka. Tiste države, ki so odkrile nafto tik pred ali po drugi svetovni vojni so nazoren primer sistemov, ki so naftno bogastvo izkoristili za širitev birokracije in blaginje za lastno, rastoče prebivalstvo. Takšna širitev birokracije je povečala moč kraljevih družin, hkrati pa jih izpostavila večjim pritiskom, ki so se kazali v obliki državnih udarov. Bivši Jordanski kralj Husein se je komaj izognil državnemu udaru, večina ostalih kraljevih družin arabskega polotoka, pa je s težavo obvladovala rivalstva med družinami.

Kraljeve družine na Bližnjem vzhodu so črpale legitimnost iz vrlin, lastnih kvalit, junaških dejanj in v primeru jordanskega kralja so si pripisovali božji izvor. Legitimnost so lahko ustvarjali s kombiniranjem teh dejavnikov, ki so jih lahko neskončno povezovali z kraljevo družino in danim ozemljem.

Eden od glavnim problemov vladavine v kateri ima oblast družina, je ohranjanje enotnosti navznoter. Poiskati so morali načine urejanja nasledstvenih vprašanj in vprašanja distribucije bogastva in vodilnih mest. Večina zalivskih držav je vprašanje določanja možnih prestolonaslednikov rešila tako, da so kriterije zapisale v ustave. V tistih državah arabskega polotoka kjer so bile kraljeve družine velike, je mesto premiera zasedal vladar sam, medtem ko je ministrske stolčke razdelil med bližnje sorodnike. Arabski monarhi so morali ohraniti neodvisnost od raznih družbenih skupin in ustanoviti steber finančne podpore za kraljevo družino. Za tiste države, ki niso uživale naftnega bogastva in ki so bile odvisne od kolonialne pomoči, kot je bila Jordanija, je osamosvojitvev pomenila osamosvojitvev iz kolonialnih subvencij. Lahko so poiskali alternative financiranja izven svojih meja. Združitvev kraljevih družin s privatnimi podjetji so omogočile izgradnjo poslovne klientele, ki je podpirala oblast. Naftne države so del priliva razdelile znotraj kraljeve družine, del so uporabile za izgradnjo infrastrukture in socialnega skrbstva svojih državljanov. Sorodnikom so omogočili enostaven dostop do poslovnih možnosti.

Odnos med verskim stebrom in oblastjo je bil protisloven. Velik del legitimnosti so vladajoči črpali prav iz religije, hkrati pa so morali paziti, da jih ta ne bi ovirali pri

izvajanju oblasti. To so reševali z nadzorom religioznih ustanov in z poddržavljanjem religije.

Posebna značilnost sistemov v katerih je oblast zgoščena v rokah ene družine, je obstoj kraljevega dvora, ki ima specifično dinamiko. Je okolje v katerem vladarji potrebujejo politične »služabnike« ki jim svetujejo in ki izpolnjujejo ukaz. »Množici kraljevi dvori ali skupščine odprtega tipa predstavljajo oder za neprekinjeno prireditev teatra legitimnosti v katerem vsak dogodek predstavlja priložnost za nek ritual, ki spomni državljane na moč vladajočega in na njegovo pravičnost« (Owen 2000, 51).

3.3 LIBANON: KORAK K KONSENZUALNI POLITIKI

Državljeni Libanona so religiozno razcepljeni čeprav jih povezuje skupen jezik in kulturna dediščina. Nacionalni Pakt iz 43. leta prejšnjega stoletja, ki predstavlja politično ureditev modernega Libanona, je politično moč porazdelil v duhu konfesionalizma, kar pomeni, da je politična moč bila porazdeljena med religioznimi skupnostmi. Takšen pristop delitve politične moči, pa je kamen spotike že od vsega začetka, še posebej v zadnjih desetletjih, ko se spreminja demografska sestava prebivalstva in ker nekateri menijo, da razdeljevanje moči po religiozni pripadnosti povzroča razhajanja.

S prilagojeno parlamentarno demokracijo in z ustavo, z zahodno institucionalno ureditev politike je država najbližje primeru demokracije po vzoru zahodnih držav. Politične stranke so dovoljene in prisotne, vendar znotraj parlamenta ne predstavljajo klasične parlamentarne strukture. Večina članov parlamenta se ne povezujejo po ideološki pripadnosti ampak po religioznih pripadnosti, kar pomeni, da se v resnici skupine izoblikujejo po družinskih/sektaških zvestobah in ne po političnih. Vsaka religiozna skupina ima odmerjeno število sedežev. Vsak član v volilnem okrožju pa mora dobiti podporo tudi izven svoje religiozne skupine znotraj okrožja, kar vključuje tudi podporo oseb iz drugačnih religioznih sekt.

Največji razkol se odvija med vplivnejšo maronitsko krščansko skupino in muslimani. Prvi imajo občutek odrezanosti od pripadnikov muslimanske religije in ostalega dela Libanona, kar je zaviralo razvoj nacionalnih čustev. Prepada med religioznima skupinama je zgodovinskega izvora. Maronitska vera izvira iz Sirije, njeni pripadniki pa so se zatekli na območje Libanona, da bi se izognili pregonu. Čeprav so mirno živeli znotraj

Bizantinskega cesarstva, so pozdravili priključitev kalifatu, ker so se smatrali za semitski narod. Takrat pa je prišlo do prvih razlikovanj med maroniti in muslimani. Muslimanom je bilo omogočeno naseljevanje tistih področji, v katerih so bili naseljeni ne muslimanski narod. Kristjani niso mogli postati javni uslužbenci, v javnosti pa so se bili prisiljeni odkrito ločevati od muslimanov. Ta dejanja so povzročila nezaupanje do muslimanov in v času, ko so v te dežele vkorakali Križarji, so jih maroniti sprejeli z odprtimi rokami. Vpliv iz zahoda je bil tako močan, da so se maroniti spreobrnil v rimokatoličane. Maroniti so se pričeli smatrati za Francoze in nič več Arabce po tem ko je francoski kralj Maronite razglasil za državljane Francije. Ta shajanja so se nadaljevala tudi v moderni politiki, ko so Britanci in Francozi razdelili otomansko cesarstvo. Arabci so se počutili ogoljufane, ker so pričakovali neodvisnost, maroniti pa se niso negativno opredelili do kolonizatorjev in so dajali vtis, da so njihovih zavezniki.

»Maroniti so razvili razločno državljanstvo. Ne želijo biti povezani z Arabci. Smatrajo se za arabsko govoreče Maronite znotraj arabske nacije. Posledica tega je, da je Libanon v njihovih očeh država znotraj Bližnjega vzhoda, ni pa njegov del« (Woods 2003). Maroniti so nedvomno uživali identifikacijsko prevlado v obdobju 2. svetovne vojne in po njej. To obdobje se je pričel svetovni pohod zahodnjaške tehnologije in modernizacije. Od teh tehnoloških sprememb je imel največ koristi tisti, ki je govoril Angleški jezik in tisti, ki mu zahodna kultura ni bila tuja. Maroniti so te vrline vsebovali in uživali večje možnosti vključevanja v globalizacijski proces, kot muslimani. Posledica je bila razvoj psihološke premoči Maronitov nad Libanonci, posebej nad muslimani. Prepričani so, da Libanon predstavlja »most« med zahodom in vzhodom. Zaradi zgodovine zaznamovane s strpnostjo do drugačnih, se jim zdi, da ima država posebno dediščino in posledično poslanstvo, ker je bila država zavetišče religioznih manjšin, ki se niso med sabo motile, da so lahko sploh preživele. V luči povedanega, se njihovo poslanstvo razlikuje od muslimanskega (arabskega), širitve islama in od tod tudi odmik od opredeljevanja z Arabci.

Večini skupin znotraj Libanona se je zdela konfesionalistična ureditev, ki je ustvarila maronitsko hegemonijo na političnem prizorišču, nepravilna. Pakt iz 43. leta so smatrali za prehodni in ni omogočal zaščite vsem skupnostim. Muslimanski predstavniki so predlagali ukinitve sistema, ki politično moč podeljuje na podlagi religiozne pripadnosti

in zahtevali uvedbo sekularne demokracije. To bi pomenilo premoč muslimanske skupnosti, saj jih je številčno največ, na račun maronitov, ki nikakor niso želeli pristati na predlog. Spor je privedel do več deset letne državljanske vojne. Spor se ni razvil zaradi nestrpnosti med religij ampak zaradi želje po razporejanju politične moči in distribucije ekonomske moči. Ti spori so močno zavirali nacionalistične ideologe znotraj države, ki so zagovarjali vse arabsko ideologijo. Ob vsaki želji po spremembi sistema, so maroniti ponavljali, da muslimani ne delujejo v korist države ampak v korist arabskega nacionalizma. Zaradi tega se arabski nacionalizem v Libanonu ni uspel temeljito razviti. Ideja islama kot temelja arabske kulture pa se je morala opustiti, če so skupine želele vzpostaviti dialog z maroniti. Tovrstni konsenz je omogočil maronitom, da so se lažje poistovetili z Arabci in muslimani. Pojavil se je delni uspeh vključitve manjšine znotraj nacije. Osamljen primer znotraj regije pa je pomenil odmik od panarabske ideje, ki je bila na dnevnem redu širše regije, k bolj integrirani naciji znotraj nacionalne države.

4 ARABSKI NACIONALIZEM

Povedal sem že, da družbenopolitične okoliščine močno vplivajo na tiste generacije, ki imajo transmisijsko vlogo v procesu politične socializacije, kar pomeni, da ti dejavniki posredno vplivajo tudi na politično kulturo. Nacionalna pripadnost in pečat političnih dogodkov sta pomembna dejavnika, ki delujeta in oblikujeta družbeno zavest in pomagata formirati ideološke usmeritve.

Arabski nacionalizem v obliki panarabske ideologije je v sodobnem času v zatonu. Ne glede na to, pa zaseda pomembno mesto v arabski politični zavesti, saj je začel svoj pohod v čustveno nabitem obdobju, v katerem je prišlo do pomembnih političnih preobratov. Njegove korenine pa segajo daleč v zgodovino, vse do obdobja islamskih pohodov, venomer pa ga spremlja konflikt med arabskim nacionalizmom in nacionalno državo.

Politolog Dankwart Rustow, ki se je ukvarjal s tranzitologijo v okviru študij o demokratizaciji se je osvobodil prevladujočih misli, ki pogojujejo demokratičnost z družbenimi in ekonomskimi predpogoji. Zagovarjal je, da je osvojitve nacionalne enotnosti ključni cilj, ki vodi v demokratizacijo »tranzicijskih« držav. Imenoval je tri

pogoje, ki označujejo politično modernost: avtoriteta, identiteta in enakost. Sodobne arabske države imajo težave pri vzpostavljanju legitimnosti na osnovi teh pogojev. Politika arabskih držav je zasnovana na avtoriteti. Identiteta in enakost, pa sta avtoriteti podrejeni. Identiteta, ki ima osrednje mesto znotraj arabskega nacionalizma pa je multidimenzionalna in kontradiktorna.

Arabski misleci so se opirali na Nemško predstavo o nacionalizmu. »Nemški misleci so podpirali teorijo o naciji, kot živem organizmu, ki se je razvil organsko s pomočjo skupnega jezika in zgodovine, ki – tako kot vsi živi organizmi – jo določajo subjektivne spodbude« (Al Housri v Woods 2003). Nacionalizma ne določajo državne meje ampak skupne značilnosti, skupna zgodovina in skupni jezik. To sta glavna povezovalna dejavnika. Rasa ni spadala v ta kriterij, ker je arabska nacija nastala iz raznolikih skupin, ločenega izvora. Veliko teoretikov je v rasnem pristopu videlo zgolj partikularne interese njenih ustvarjalcev. Funkcija koncepta rase je bila razdiralnega značaja, kot ločitev na Arabce in Berbere, ki so v njihovih očeh bili konstrukti imperialnih sil.

Učenjaki so se strinjali, da sta arabski jezik in islam dva pglavitna povezovalna dejavnika arabskega nacionalizma. Komunikacije imajo močno vlogo povezovanja prebivalstva preko govora in pisanja. Prav jezik je tisti, ki določa nacijo, saj se v osnovi razlikujejo po tem da pripadniki nacij govorijo različen jezik. Popolnost arabskega jezika pa je ustvaril islam. Zaradi tega je tudi religija povezovalni dejavnik arabskega nacionalizma. Jezik se je v osnovi širil z religijo, prav zaradi tega, ker je bila sveta knjiga napisana v arabskem jeziku. Arabci ne želijo spreminjati jezika zaradi tega, da ne bi oskrunili jezika svete knjige. V povezavi z nacionalizmom islam ne predstavlja verske države ampak zgodovinsko in kulturno dediščino. Kristjan Mišel Aflak, ustanovitelj ortodoksne stranke Baas, je menil, da sta arabski nacionalizem in islam neločljiva. Arabci in islam si delita skupen teritorij in zgodovino. V osnovi so bili Arabci razdeljeni med plemeni. Islam se je pojavil kot skupna vez, ki je Arabce prepričala, da postanejo ena nacija. Tako kot muslimane, je tudi Arabce preostalih ver do neke stopnje združil islamski fenomen. Arabci, ne glede na religiozno opredelitev, smatrajo islam kot združevalno lastnost arabskega nacionalizma.

Nacionalizem kot način izvajanja državne politike ima dosti težjo pot do uspeha kot arabski nacionalizem v obliki ideologije. Arabski svet je etnično heterogen in državna

ideologija, ki favorizira prevlado večine pomeni izključitev manjšin na njihov račun. Do tega je prišlo tako v Iraku kot tudi v Libanonu. Obe državi pa sta se trudili, uporabiti arabski nacionalizem, da bi rešili problem. Nacionalizem kot oblika ideologije pa lahko pomaga razviti kulturo in ustvariti napredek na področju nacionalnih konfliktov, kot so Palestinsko vprašanje.

Sedaj, velika večina Arabcev izgublja vero v arabsko nacijo. Dosti jih je uspešno privzelo pripadnost nacionalnih držav in se poistovetila z lastnimi državnimi simboli in zgodovino. Zgodba arabskega nacionalizma je osupljiva zaradi hitrega poroda, vzpona in upada. Arabski nacionalizem je ubral različne poti razvoja v različnih regijah, kar je povzročilo nastanek večjih variacij arabskega nacionalizma: Naserizem in Baasizem in celo Neobaasizem. Veliko vrst nacionalizma je med seboj tekmovalo, posploševati arabski nacionalizem pa je težko.

4.1 ARABIZEM

Arabski nacionalizem ima svoje korenine v Arabizmu. Ta je nastal v 19. stoletju kot kritika otomanskega cesarstva, ki je obvladoval arabsko govorečo populacijo od 16. stoletja naprej. Cesarstvo je priznalo muslimansko vero in sprejelo vse sultanove muslimanske subjekte, tudi tiste, ki niso govorili arabskega jezika. Arabsko govoreči muslimani so bili ponosni na lastni jezik in na rodove ki so jih povezovali z arabsko zgodovino. To ne pomeni, da so drugačno govoreče muslimane zavračali. Ravno nasprotno, vsi muslimanski subjekti sultana so sodelovali in imeli korist znotraj širokega islamskega podjetja.

V 19. stoletju, ko je moč otomanskega cesarstva pričela upadati, pa je ta povezanost začela bledeti. Pojavila so se nezadovoljstva arabsko govorečih subjektov v provincah cesarstva, v Arabiji in na področju Rodovitnega polmeseca. To nezadovoljstvo je postalo znano kot obdobje arabskega bujenja, ki je izvira iz dveh skupin. Iz manjšinskih skupnosti arabskih kristjanov, katerih poslanstvo je bilo vpeljati arabski jezik v moderno izobrazbo. To so počeli predvsem s pomočjo literature, dokazati pa so želeli, da obstaja sekularna arabska kultura v katero so prispevali tako muslimani kot tudi kristjani. Namen tega je bil, da bi se otresli prevladujoče ideje o muslimanski nadvladi in kristjanom omogočiti enake možnosti. Drugi vir arabizma najdemo v želji arabsko govorečih provinc

znotraj cesarstva, po večji avtonomiji. Želja je izvirala iz vrst muslimanskih elit, ki so jim bile omogočene zaposlitve znotraj vlade in birokracije. Tudi muslimanski Arabci so bili ponosni na arabski jezik, bili pa so tudi izjemno navezani na svojo vero.

Te oblike prodora arabizma niso obrodile pomembnejšega uspeha, so se pa vtisnile v zavest Arabcev in ravno tako ustvarile občutek samozavesti. Arabizem je pričel delovati v bolj otipljivi obliki na začetku 1. svetovne vojne, proti turkofikaciji in Sionizmu¹⁵. Ob padcu moči otomanskega cesarstva, je tedanja oblast želela več jezični imperij oblikovati po vzoru evropskih nacionalnih držav in pričela favorizirati turški jezik na račun ostalih, predvsem na račun arabskega jezika. Prav tako so otomanske oblasti podpirale upad judovskih emigrantov v veri, da bodo od tega procesa imeli korist. Arabski tisk je pričel otomansko politiko do Sionizma ostro kritizirati.

Arabizem je nastal zaradi negotove smeri preobrazbe cesarstva, vendar se v tem obdobju še ni izoblikoval v nacionalizem v njegovem polnem pomenu, saj privrženci niso imeli jasno izdelane vizije o prihodnji ureditvi.

Zavezniške sile 1. svetovne vojne so se povezale z emirjem iz Meke, šarifom Huseinom. Ta je imel ambiciozen načrt v katerem naj bi njegova družina zavladala v širšem arabskem kraljestvu, britanske sile pa so se obvezale, da bodo prihodnjo neodvisnost podprle. 1916 se je pričela arabska vstaja proti otomanskemu cesarstvu. Vstaja je nabirala pripadnike tudi iz vrst odpadnih otomanskih oficirjev in je segala tudi na področje Rodovitnega polmeseca, njegovi raznoliki sodelujoči pa so imeli različne vizije teritorialne ureditve. 1918 leta, po umiku otomanskih sil, je Fajsal (sin šarifā Huseina) zmagoslavno vkorakal v Damask in ustanovil arabsko vlado. Kmalu za tem so razglasili neodvisnost Združenega kraljestva Sirije, iraški kongres pa je razglasil neodvisni Irak.

Izkazalo se je, da imajo zavezniške sile lastno vizijo o ureditvi arabskih dežel, ki se ni ujemala s prvotnimi obljubami. Britanija se je med vojno zavezala tudi Franciji in Sionističnemu gibanju. Tajni sporazum Sykes – Picot pa je severni del Levanta podelil Franciji, druga, Balfurska deklaracija, pa je javno podprla naseljevanje Judov na ozemlju Palestine. Britanija in Francija sta si razdelili okupirano otomansko ozemlje in ga upravljale kot mandatno ozemlje v okviru Društva Narodov.

¹⁵ Sionizem označuje mednarodno politično gibanje Judov za krepitev nacionalne zavesti in za samostojno državo.

Arabski nacionalisti so ugotovili, da so imperialne sile nadomestile otomansko nadvlado in da so vlade kolonialnih sil, njim še bolj tuje kot vlada njunih predhodnic. Čeprav so Britanci do neke stopnje nadomestili izgubo Arabske revolte s tem, da je Fajsal postal kralj Iraka in z ustanovitvijo države Transjordanija, ki je bila osvobojena judovskih upadov, so arabski nacionalisti gojili zamero do Britancev in Francozov. Državi sta si razdelili njihovo ozemlje in nista priznali neodvisnost Palestine in Sirije. Družba na ozemlju Rodovitnega polmeseca je ostajala fragmentirana: muslimani, kristjani, suniti ali šiiti, maroniti, druzi in pripadniki različnih plemen. Skupna jim je bila želja, da jim ne bi vladali evropski tujci, niti si niso želeli, da bi jim vladali tujci iz puščav, pa čeprav so govorili isti jezik.

Arabski nacionalizem je moral delovati na dveh »frontah«. Proti imperialnimi silam in tudi proti tistim skupinam znotraj teritorija, ki niso podpirali njihovega načrta. Zadal si je nalogo, da te skupine izobražuje o arabski identiteti.

Vsaka oseba, ki govori arabski jezik je Arabec. Vsakdo, ki je tem ljudem pridružen je Arabec. Če se tega ne zaveda ali če svojega arabizma ne spoštuje, moramo njegove razloge za takšno držo preučiti. Lahko je posledica nevednosti – če je tako, mu moramo razkriti resnico. Lahko da je ne vedoč ali zapeljan – če je tako, ga moramo prebuditi in mu odpreti oči. Lahko, da je to rezultat njegove sebičnosti – če je tako, moramo delati na omejevanju te lastnosti (Al Husri v Kramer 1993).

Ta ideja pobožne nacije se je skladala z rastočim militarizmom. Iraška zgodna neodvisnost je bilo dejanje, ki je napovedalo prihajajočo dobo nacionalizma. Pedagogi so indoktrinirali množice mladih znotraj izobraževalnih ustanov, ki so se v tem obdobju pričele širiti. Arabski nacionalizem je prodril v izobraževalni sistem, v kavarne in v društva in tako zasedel pomembno mesto v političnih razpravah. Širil se je zunaj območja Rodovitnega polmeseca v Egipt in države v Severni Afriki. Nacionalizem se je razširil prav zaradi širokega dometa imperialnega ozemlja. Lahko bi rekli, da so prav imperialne sile povezale arabsko govoreče dežele.

4.2 REVOLUCIONARNO OBDOBJE

Po 2. svetovni vojni, je večina držav postala neodvisna in to je znova vzpostavilo upe arabskih nacionalistov o arabski zvezi. Ti načrti so postajali vedno bolj oteženi, ker so se

zdaj neodvisne države na politični ravni že do neke mere izoblikovale. 1945 leta so neodvisne države ustanovile Arabska Liga, ki je državam priznala suverenost, kar je bil še korak dalj od vse arabske ideje.

Palestinsko vprašanje je arabskemu nacionalizmu nadevalo nov obraz. Če je bil ta po letu 1920 v duhu antiimperializma, je po leta 1948, ko so Združeni Narodi (ZN) Palestino razdelili na arabski in judovski del postal revolucionaren. Serija vojn proti Izraelu, je pokazala, da so novonastale arabske države vojaško šibke in ekonomsko nerazvite. Razmišljanje arabskega nacionalizma se je usmerila v zaroto zahodnega sveta in njegove nastavitve Izraela v to regijo, kot dejavnika, ki bi ponovno omogočil zahodno nadvlado v regiji.

Mladi polkovniki, novi protagonisti arabske nacionalizma, so obljubljali družbeno revolucijo, ki bo arabski svet ponesla na pot blaginje, enotnosti in moči. Geslo je postalo arabski socializem. Pričela se je vrsta reform, ki pa niso bile omejene le na področje izobraževalnega sistema ali proti kolonialnemu vzdušju.

Ti ukrepi so ubrali dve podobni smeri, ki sta dobili ime Naserizem in Baasizem. Prvi je povezan z kultno osebnostjo Gamal Abdul Naserja, ki je užival široko ljudsko podporo, po zmagi 1956 leta nad Britanci, Francozi in Izraelu. Prizadeval si je ustvariti arabski Egipt ¹⁶, kar je na dnevni red postavilo vprašanje egipčanske identitete. Združil je program socialističnih reform z idejo, da postane Egipt pod njegovim vodstvom srce arabskega sveta.

Ustanovitelji Baasizma so prihajali iz Sirije. Bili so predvsem učitelji iz manjšinskih vrst. Bili so revolucionarji. Navdih so črpali iz Nietzschejevih in Fichtejevih del. V ustavi iz leta 1947 so zapisali, da je edini način da dosežejo cilje s pomočjo revolucije in boja. Prvi cilj je ustanovitev enotne arabske države. Vse razlike med Arabci so bile umetno ustvarjene in nepomembne in bodo izginile takrat, ko se arabska zavest prebudi znotraj

¹⁶ Egipčanska identiteta se je razvijala pod vplivom mnogih tujih sil. Stari Egipt je ena prvih visokih civilizacij in je trajala vse do priključitve perzijskemu imepiriju. Kasneje se je identiteta razvijala pod okriljem grških, rimskih, arabskih, tuških in nenazadnje tudi britanskih sil, ki so vpeljale dve novi religiji, krščanstvo in islam in arabski jezik. Stopnja identifikacije s posameznimi plastmi egipčanske zgodovine je zaradi tega zelo različna. Vprašanje identiteta pa je pojav, ki je prišel v ospredje v 20. stoletju, ko so se egipčani želeli osvoboditi izpod britanske nadvlade.

arabskega naroda. Moč so si prilastili preko državnih udarov v Siriji in Iraku. Njihov slogan se je glasil »enotnost, svoboda, socializem«.

Obe gibanji sta arabski nacionalizem popeljala do svojega vrhunca. Združena arabska republika, zveza med Egiptom in Sirijo, je nastala prav zaradi želje stranke Baas, da se pridruži Naserjevi spretni zunanji politiki. To je bil prvi korak na poti do arabske zveze. Ta zveza si ni bila usojena, zaradi želje Egipta po prevladi znotraj teh dveh nacionalističnih taborov. Država se je obnašala kot, da je Sirija njena kolonija. Arabski socializem je v Siriji predstavljal grožnjo, da uniči vso produktivnost. Leta 1961 je Sirija s pomočjo udara zvezo prekinila. Dialog med tema državama se s tem dejanjem ni prekinil, ni pa nikoli ponovno prišlo do ponovne združitve.

4.3 ZATON ARABSKEGA NACIONALIZMA

Razpad Zveze in Naserjev nepremišljen poseg na ozemlje Jemna zaznamuje začetek padca arabskega nacionalizma. Ideologija ni v celoti izpolnila svojih obljub. Postalo je jasno da so ideološki nosilci, izrabljali koncept za vzpostavitev nadvlade znotraj lastnega naroda. 6 dnevna vojna leta 1967 predstavlja vrh krize. Večina je predvidevala, da je obdobje Naserjeve vladavine in vladavine Baas in njunih socialističnih revolucij, države okrepil. Šele vojna je pokazala realno stanje. Bliskovita zmaga Izraela in njegova zasedba pretežno arabskih ozemlji.

Obdobje, ki je sledilo je bilo v znamenju političnega delovanja na individualni in nič več na kolektivni arabski ravni. Arabski nacionalizem je postajal mit v očeh državljanov, razlike med Arabci pa niso bile zgolj naključne ampak realne. Odkritje nafte v 70. letih je proces utrjevanja nacionalnih držav še bolj okrepil.

Glas islama je zatem poizkušal zapolniti vrzel, ki jo je za sabo puščal arabski nacionalizem. Arabski nacionalisti, čeprav islamu niso odrekli kulturnega pomena, so nanj gledali kot na morebitnega tekmeča in so ga z njegovo priključitvijo ideologiji razorožili. Praznino ki jo je zapustil arabski nacionalizem sta poizkušali zapolniti dve ideji o skupnosti. Na eni strani so bili tisti, ki so zagovarjali, da so državljani proizvod prebivalcev držav. Veliko režimov se je za to idejo ogrelo, ker so videli možnost da pričnejo samostojno delovati znotraj lastnega ozemlja. Na drugi strani pa so bili tisti, ki

so zagovarjali idejo, da vsi Muslimani sestavljajo univerzalno politično skupnost, ki je postavljena nad ožje zastavljene politične interese.

Preostali arabski nacionalisti so po letu 1967 dejansko živeli svojo panarabsko idejo. Njihovo število je sunkovito upadlo in ideja je ostala zgolj v krogu izobražencev, ki so z eno nogo tičali na zahodu, kjer so svobodno lahko objavljali članke. Pisali so za širšo javnost. Brez dvoma pa je manjkala karizmatična osebnost, ki bi ideologiji ponovno dala zagon. Sirijsko Baas je »ukrotil«¹⁷ Hafiz al Asad 1970 leta in uspel državo postaviti na prvo mesto, nad vse. Arabskim nacionalistom sta ostali le dve alternativni, ki bi lahko uresničili njihove želje: Palestinci in Sadam Husein.

Palestinci so bili izbira iz obupa, saj sami niso bili naklonjeni arabskim nacionalističnim idejam ampak so želeli ustanovitev nacionalne države, Palestine. Njihov morebitni revolt in mučeniški vtis je imel potenciala, ki bi lahko združil arabske države v regiji. Prevladujoča stranka Fatah¹⁷ ni delovala v panarabskem duhu ampak se je ukvarjala z internimi vprašanji. Zahtevala je moralno podporo arabskih držav, sama pa ni bila prenašalka arabske revolucije. Prioriteta je bila ustanovitev Palestinske države. Ostale Palestinske skupine so ubrale drugačno pot in so predstavljale up arabskim nacionalistom. Njihovo sporočilo je bilo jasno: strmoglaviti buržoazne arabske sisteme in tako ustvariti prostor za osvoboditev Palestine. Skupine kot Ljudska fronta za osvoboditev Palestine¹⁸ (PFLP) so postale junaške v očeh mnogih arabskih intelektualcev, ker so zahtevale takojšnje revolucijo.

Leta 1990 je Sadam Husein napadel Kuvajt in državo razglasil za iraško provinco. Motivi so bili povečanje državne blagajne, ki je bila zelo zadolžena po iraško iranski vojni. Napad na Kuvajt država ni razglasila kot dejanje arabske združitve ampak je imela partikularističen namen: Kuvajt v resnici spada Iraku, njegova priključitev ni moralno vprašanje ampak pravno podkrepljena pravica. Arabski nacionalisti so vseeno priložnost izkoristili in v osebo primerjali z Naserjem. Streznitev je sledila po zmagi koalicije in večina arabski držav je stopila na stran ohranitve sistemov nacionalnih držav.

¹⁷ Fatah je pomembna palestinska politična stranka in javečja frakcija PLO, zveze večih strank. Predstavlja levo sredinski blok palestinske politike, čeprav je pretežno nacionalistično in ne socialistično naravnana. Na parlamentarnih volitvah leta 2006 je izgubila večino proti stranki Hamas in prevzela opozicijsko vlogo.

¹⁸ Je sekularna, nacionalistična vojaška in politična organizacija, ki je bila ustanovljena 1967 leta. Je druga največja članica Palestinske osvobodilne vojske (PLO).

5 POLITIČNI SOCIALIZATORJI

O pomembnosti politične socializacije je bilo nekaj že povedanega. Političnim socializatorjem, ki ta proces izvajajo bomo v nadaljevanju namenili nekaj misli. Pomembni drugi, kot pravimo tistim ustanovam ali skupinam, ki posamezniku prenašajo kulturo, norme, jih pripravijo za vstop v družben sistem, imajo nalogo posredovanja politične socializacije. Tako kot si posameznik ne more izbirat okolja v katerega je rojen, si tudi ne izbira politične socializatorje. Zaradi tega, ga ti »opremijo« z tistimi vsebinami, ki bodo najbolj primerne njegovemu družbenemu okolju in ti so lahko znotraj ene družbe različni za posameznike ki pripadajo različnim skupinam, družbenim slojem itd...

Interes vladajočih režimov na Bližnjem vzhodu je nadaljevanje in legitimacija njihovega obstoja. Do nemotenega nadaljevanja prihaja takrat, kadar ne obstaja politične opozicije, ki bi lahko resno ogrozila obstoj vladajočega režima. Arabskim režimom Bližnjega vzhoda je ta poteza uspela, hkrati pa je režimom uspelo pridobiti ali ustvariti podporo večjega dela svojega prebivalstva. Idealna kombinacija, ki ustvarja takšnega državljan je kombinacije posameznika, ki čuti tesno pripadnost lastni državi in posledično sistemu po drugi strani pa med političnim sistemom in posameznikom vzpostavi distanco, ki se kaže v nezainteresiranosti do sodelovanja subjektov v političnem prostoru. Pri tem so države izbrale dve različni a učinkoviti poti. Prva je subvencioniranje državljanov v smislu njihovega enostavnega vključevanja v ekonomski sistem in posledično odvrčanje subjektov od političnega. Taksen način je značilen za tiste države, katerih gospodarstvo je zacvetelo od naftne ekonomije. Druga, bolj zapletena in bolj avtoritarna pot se je razvila v tesnem sodelovanju ideoloških in represivnih aparatov. Vojaški posegi v imenu arabske nacije proti vsakršnim sledem zahodne intervencije v tem prostoru in ponovno pisanje lastne zgodovine v nacionalističnem tonu, česar se je posluževal Sadam Husein za utemeljevanje svojega režima.

Za vse režime pa je značilen monopol nad eksplicitnimi političnimi socializatorji, tistimi, ki namenoma posredujejo politično socializacijo, ter selektivno podajanje politične socializacije preko teh kanalov. Vladajoči sistemi nadzirajo vse ustanove javnega življenja, ustvarjajo kulturno identiteto narodov, kar povzroča depolitizirano množico znotraj države. Takšni pristopi k državljanški vzgoji so se izoblikovali zaradi dveh

nasprotujočih sil ki so trčili druga v drugo v razmeroma kratkem obdobju: tradicionalne sile in moderne. Arabske države so znane po tem, da v privatnem in v javnem prostoru ohranjajo tradicionalne elemente svoje družbe. Toliko bolj ob prodoru modernih usmeritev iz zahoda, ki so v očeh mnogih ponovno »vsiljivec iz zahoda«. Težava je v tem, da se modernizaciji niso uspele popolnoma izogniti. Vstop v svetovni tržni sistem je to potrdil in težko najdejo pravo razmerje med tradicionalnim in modernim, kar vladajoči režimi spretno izkoriščajo svojemu obstoju v prid. Tipičen primer je taktiziranje z islamom. Vodilni se zavedajo njegovega ponotranjenja znotraj muslimanskih posameznikov in hkrati tudi vpliva, ki ga ima islam na družbeni ravni. Po eni strani so politične sisteme zastavili strogo sekularno in tako je nastal vtis, da je vera stvar privatnega področja, vendar je po drugi strani moč čutiti versko prisotnost na vsakem koraku, vsakdanje življenje je podvrženo strogim cenzuram v skladu muslimanske vere, pod pretvezo spoštovanja kulturnih korenin.

5.1 DRUŽINA IN NEENAKOST MED SPOLOMA

Družina je tista enota znotraj katere se odvija proces primarne socializacije, ki je izredno pomembna pri oblikovanju temeljne strukture osebnosti posameznika. Posreduje mu vedenjske vzorce in pripravi posameznika na delovanje znotraj družbenega sistema. Odnose, ki se vzpostavijo znotraj družine posameznik prenese tudi na odnose širšega družbenega okolja in sprejme hierarhično ureditev družbe in različnost vlog znotraj sistema.

Arabska družina vsebuje mnogo tradicionalističnih elementov in prav gotovo predstavlja zrealno podobo političnih sistemov in njihove organiziranosti. Pogosto imamo napačno predstavo o ureditvi muslimanske družine, za katero bi lahko rekli, da predstavlja predhodno ureditev arabske družine. Čeprav velja za islamsko družino podrejenost ženskega spola moškemu, kar ni značilno samo za muslimanske družbe takratnega časa ampak za večino družb, velja pripomniti, da so v muslimanski družini ženske uživale razmeroma enakopraven položaj. » Družina je predstavljal osnovni steber znotraj islamske skupnosti. Človekova religioznost ni bila popolna dokler ni stopil v zakonsko zvezo. Privolitev v vstop v skupno zvezo je prihajalo iz obeh strani. Odrasle ženske so imele enakopravno pravico. Če je bila ženska mladoletna, so njeni skrbniki potrdili

primernost zakonske zveze. Ženske so imele lastniško pravico in pravico opravljanja posla« (Hopkins 2003, 174). Vloge znotraj družine je urejala sveta knjiga oz. Koran. Ta je narekoval pravice in dolžnosti družinskih članov. Še zmeraj pa je prevladoval tradicionalen odnos med moškim, žensko in otroci. Ženski so bile podeljene vloge skrbništva nad otroci in domom, moža pa je morala poslušati in ubogati. Moški je bil oskrbovalec družine imel pa je možnost imeti do 4 žena, pod pogojem, da je bil materialno sposoben vse vzdrževati in ravnati z njimi enakopravno.

Struktura odnosov med družinskimi člani, posebej med moškim in žensko so se pričeli spreminjati že po prerokovi smrti v 7. stoletju. Družinski odnosi so bili mešanica elementov iz obdobja pred, med in po islamu. Arabska družina, katere izvor najdemo v muslimanski, je bila patriarhalno zasnovana. V osnovi je črpala iz islamskih zapovedi, vendar so nanjo delovali tudi drugi družbeni dejavniki. Avtoriteta v tradicionalni arabski družini je bila porazdeljena vzdolž dveh osi: spol in starost. Moški uživajo več pravic kot ženske in ravno tako, tudi starejši družinski člani uživajo več pravic kot mlajši člani. Družinske odnose sestavljajo elementi avtoritete, hierarhije, medsebojne odvisnosti in zatiranja. Ti vzorci se pogosto pojavljajo tudi v ostalih oblikah družbenih institucij v arabskih družbah in prav tako so tudi sestavni del arabske politike. Politična sfera arabskih držav Bližnjega vzhoda je izključno v moški pristojnosti in vključenost žensk v politično delovanje je močno odvisno od volje pripadnikov moškega spola. Zastopanje žensk v politiki je v arabskem svetu počasen proces. Libanon zagotavlja svojim državljankam zgolj delno volilno pravico, ki je pogojena z osnovnošolsko izobrazbo. Volilna udeležba za moški spol je v Libanonu obvezna medtem ko je za ženski stvar izbire. Tudi Savdska Arabija in ZAE nista še vpeljali splošne volilne pravice za ženski spol. Ženske v ZALIVSKIH DRŽAVAH so po letu 2005 dosegle omejen uspeh na področju pravice do izvolitve. Čeprav so pravico do aktivnega sodelovanja v predstavnikiške svete dobile, niso uspele dobiti ustrezne podpore, ki bi jim zagotavljala mesto v teh telesih. Stereotipi ne morejo biti preseženi čez noč in tudi ženski del populacij večinoma voli moške, tudi kot posledica pritiska doma. V Kuvajtu ni bila izvoljena na zadnjih lokalnih volitvah nobena ženska kandidatka, medtem, ko je preboj v predstavnikiško telo uspelo zgolj eni ženski v ZAE prav tako pa ena ženska predstavnica zaseda mesto v Bahrajnskem parlamentu. Tudi monopol najstarejših članov znotraj arabske družine se je

preselil na področje politike. Tradicionalno arabski vladarji zasedajo vladajoči položaj do svoje smrti (razen v primerih udara) in tudi po tem prestolonaslednik v veliki večini postane najstarejši sposoben sin vladajočega.

Pomemben vedenjski vzorec, ki je značilen za tradicionalno arabsko družino oz, ki se prične oblikovati znotraj družine in, ki vpliva tudi na politično delovanje se odvija okoli ponotranjenja družinskih vrednot, norm in pravil vodenja. »Pravilno obnašanje je pomenilo sposobnost zatiranja individualnih spodbud. Posamezniki so morali pravila pravilnega obnašanja črpati iz vrst tradicionalnih avtoritet in dediščine in niso smeli izbirati ali obsojati zunaj tega okvira. Neodvisno mišljenje analitična sposobnost so zaradi tega ostajali nerazviti in okrnjeni. Socializacijski proces je pretirano poudarjal vlogo učenja na pamet« (Hopkins 2003, 175). Posledice, ki so še danes vidne v arabski politiki je onemogočanje politične iniciative, ki bi prihajala s strani državljanov. V tistih državah, kjer obstajajo združenja in klubi, ima država nadzor nad njihovim delovanjem ali je v določenih primerih prav država tista, ki je omogočila njihov nastanek, kar pomeni zatiranje samoiniciativnega delovanja in kolektivnega delovanja za dosega parcialnih interesov. Države se postavljajo v nadrejeno vlogo do svojih subjektov v smislu, da prav one vedo, kaj je za njih najboljše.

Tradicionalna arabska družina v konzervativnem smislu, dobiva tekmeča s prodorom modernizacijskih sil. Tako kot se ob procesu modernizacije spreminjajo ostale družbene institucije, prihaja do sprememb tudi znotraj arabske družine. Do teh sprememb je najprej prišlo na tistih ozemljih, kamor so najprej prodrle kolonizacijske sile, ki so prinesle zahodnjaške elemente predvsem v smislu vključevanja žensk na družbena področja. Zahodnjaški izobraževalni sistem je spodbudil vključevanje žensk, ki so bile od sistema odrinjene. Povečala se je potreba po avtohtoni, ženski delovni sili, kar je pomenilo, da so mnoge pustile tradicionalno vlogo znotraj domačega skrbstva in stopile v delavski proces. Ob taksnem vključevanju žensk v širše družbeno življenje, se je povečala zahteva po politični participaciji, vendar konzervativne sile to zeljo spretno omejujejo.

Značilnost, ki je povezana z modernizacijo je preseljevanje družin iz ruralnih predelov v urbane. 50 odstotkov celotne arabske populacije je bilo urbane do konca 90. let. Čeprav postopoma, pa urbana družina postaja arabska vrsta nuklearne družine. Za razliko od tradicionalne družine je precej skrčena, na moža, ženo, sina in v določenih primerih samo

na najožje sorodnike, kot na primer starše iz ženine strani. Tudi pri poroki, ki je bila tradicionalno plod ureditve s strani staršev in ki se je odvijala dostikrat tudi med ožjimi sorodniki, prihaja do večje svobodne izbire pri urbanem prebivalstvu. Poroka znotraj širših in včasih tudi ožjih družinskih članov, ki ni redkost v tradicionalnem arabskem svetu, poteka na podoben način kot podeljevanje političnih funkcij. Najvišje politične stolčke vladar podeli najprej ožjim družinskim članom in nato ostalim članom, ki so naklonjeni vladajočim družinam. Takšno dejanje je odraz paranoičnega pogleda, ki se oklepa oblasti za vsako ceno in ne dopušča politične konkurence. Stolčki najpomembnejših ministrskih resorjev so podeljeni najožjim družinskim članom: bratom ali stricem. Tudi znotraj družinskih članov prihaja do velikega rivalstva za politične funkcije.

Mnogo žensk bije »pozicijsko vojno« v arabskih državah, na področju političnih pravic. Egipčanske ženske so si leta 1956 izborile volilno pravico in pravico do izvolitve. Njihovo število znotraj predstavniških teles pa ostaja pod 3 odstotki. Dvajset let kasneje je takratna prva dama Džihad Sadat pomagala uveljaviti zakon, ki dodeljuje najmanj 30 žensk v ljudsko skupščino. Čeprav je podobna kvota veljala za delavce in kmečko prebivalstvo, je peščici mož to žensko kvoto uspelo izpodbiti na sodišču in tako je bila odpravljena 1986 leta. Po tem dejanju je delež izvoljenih žensk močno upadel.

5.2 POLITIČNO POSREDOVANJE MEDIJEV

Sredstva javnega obveščanja so v prejšnjem stoletju doživela bliskovito transformacijo in ekspanzijo, kar je povzročilo spremembe struktur množičnih medijev znotraj arabskega sveta. Eden izmed dejavnikov, ki je močno vplival na spremembo medijskega poročanja in po eni strani uspel do neke stopnje preseči cenzuro je razmah elektronskih medijev, kot telefaks in svetovno medmrežje, širom sveta. Informacije iz širšega sveta so postale dostopne široki množici, ki so postajali seznanjeni z vsebinami, ki jim prej niso bile dostopne.

Razmah množičnih medijev je povzročil selitev politike kar v dnevno sobo subjektov, tako, da se je pričela izvajati bolj posredno in manj na osebni ravni. Tak proces je razumljiv, ker na takšen način politične vsebine pridejo do večjega kroga poslušalcev, kot bi sicer v današnjem času, ki je bolj individualistično naravnano. Zaradi tega ne preseneča

želja vsake oblasti, po vmešavanju v medijski dnevni red. Stane Južnic navaja »številne raziskave kažejo, da so ta sredstva učinkovita predvsem kot dopolnilni socializatorji in da ljudje v sredstvih javnega obveščanja večidel ne iščejo novih skušenj, pač pa potrjujejo in utrjujejo svoje prejšnje skušnje« (Južnič 1989, 146). Ta trditev drži toliko bolj za množične medije tistih držav, ki jih imajo pod tesnim nadzorom. Naser je spretno izrabil pojav tranzistorjev in zelo uspešno nagovarjal poslušalce v populističnem tonu in svojo podporo toliko bolj utrdil. V družbah, kjer so mediji bolj uravnoteženi, pa lahko pričakujemo, da gladilcem posredujejo tudi »drugačno plat zgodbe« in posledično lahko vplivajo na spremembo mnenja.

Zgodovina arabskih množičnih medijev se je odvijala v večjih fazah in pričela se je z tiskanimi mediji. Ti predstavljajo začetek sodobnih arabskih množičnih medijev in so se razvijali v skladu s političnimi dogodki takratnega časa. Začetek 20. stoletja je bil v znamenju padca otomanskega imperija in skladno s tem, se je skozi tisk odvijala debata o možnih prihodnjih ureditvah. Posebej so izstopala poročanja o vprašanih dnevnega reda: arabizem, nacionalizem in islamizem. »V 40. letih, ko so kolonialne sile ugotovile, da bodo morale zapustiti regijo, se je povečal razvoj nacionalne države po vzoru pogodb podpisanih o arabskem prebujenju. Ideja arabskih nacionalnih držav se je razvijala vzporedno z vse arabskim nacionalizmom. Obe ideologiji pa sta izkoriščali tiskani medij, da sta sirila svoje poglede« (Koren 2007). Intelektualci, pisci in poeti so se zbirali na zahodnjaških univerzah v Bejrutu, ki je bil takrat kulturna in politična prestolnica v tej regiji in močno vplivali na arabski tisk tedanjega časa in ga polnili s politično, kulturno in družbeno vsebino. To je pomenilo, da je bil tisk namenjen razmeroma ozkemu občinstvu izobraženemu in politično dejavnemu prebivalstvu, ker velika večina arabskega prebivalca ni imelo ustrezne izobrazbe in je bilo nepismeno, v prvi polovici 20. stoletja.

V raziskavi iz 50. let 20. stoletja ameriški pisci dela Štiri Teorije Tiska trdijo »o obstoju dveh temeljnih filozofskih principih, ki sestavljata nasprotujoči si obliki tiska v obdobju po 2. svetovni vojni. Na eni strani obstaja avtoritarna teorija, ki predstavlja tisk kot orodje države. Na drugi strani pa obstaja svobodomiselna oblika tiska, ki služi kot nekakšen pes čuvaj v odnosu do oblasti ali partner pri odkrivanju resnice« (Sakr 2003, 103). Takšna opredelitev je sovpadala z ameriško propagando v obdobju hladne vojne, saj lahko takoj postavimo vzporednico te klasifikacije s tekmujočima velesilama. Hkrati pa teoriji ne

smemo odvzeti kredibilnosti, če se opremo na naslednji primer. Džamal al Din Al Afgani in Muhamed Abduh sta v Parizu izdala časnik z naslovom Al Uruwa Al Wuthqa v katerem sta obžalovala nemoč islama. Časnik je postal središče delovanja arabskih izobražencev, ki so se zbrali na Ameriški univerzi v Bejrutu, kot društvo učiteljev in učencev arabskih držav. V njihovih očeh je bil islam odgovor na propad otomanskega cesarstva in želeli so si njegove hegemonije.

Dogodke takratnega časa pa moramo razumeti iz vidika tedanje politične situacije. V obdobju, ko so arabske dežele zapuščale več desetletne vladajoče sile ni nenavadno, da so se različni ideološki tokovi borili za svoj glas znotraj družbenega prostora in uporabljali obstoječe medije in ustvarjali nove kot orodje prenašanja svojih vizij politične ureditve. Stvari, tudi niso tako črno belo obarvane, kot so jih poenostavlja zgoraj omenjena povojna teorija. Znano je, da tudi uravnoveženi mediji o enem dogodku poročajo različno. Tudi ob odsotnosti večjega državnega vmešavanja v medijsko ponočevanje so mediji izpostavljeni samocenzuram, lasten izbor dnevnega reda in podobnih metodologij, ki zameglijo zgoraj opisano strogo ločitev funkcije medijev.

V drugi polovici 20. stoletja je razvoj medijev ubral drugačno pot. Ponovno se je prilagodil političnim dogodkom takratnega obdobja. Ob dokončnem odmiku kolonialnih sil, se je postopoma začelo nagibanje v prid ureditvah nacionalnih držav. Države so prevzele notranje zadeve. Na začetku 50. let 20. stoletja se je izostril prej omenjeni ideološki boj med dvema konceptoma ureditve samostojnih arabskih držav: Wataniya¹⁹ in Qawmiya²⁰. Najbolj goreči zagovornik slednje ureditve je bil Egiptovski Naser, ki je zelo spretno izrabljajal medije za prenašanje svojih pan arabskih idej. V tem obdobju se je sloves kulturnega in medijskega središča prenesel v Kairo. Egipt je zasedal centralno mesto v arabskem svetu, v očeh Naserja in ta je kmalu pričel izkoriščati novi medij na prizorišču: radio. Ugotovil je, da bo ta medij veliko bolj učinkovit pri prenosu svojega sporočila, kot tiskani medij, ki še zmeraj ni dosegel širokih ljudskih množic. Boj, ki ga je bilo Naserjevo gibanje Svobodni Oficirjev se je imenoval »tranzistorska revolucija«.

¹⁹Pogled na arabski nacionalizem, ki ima lokalni izvor in je zasnovana na ideji teritorialne razdelitve kot temelja iz katerih izvira nacionalna država. Današnja najpogostejša raba pojma pa je enakovredna zahodnemu izrazu domovina

²⁰ Nacionalistična ideja pan arabske družbe, ki temelji na arabskem jeziku in kulturi, namesto teritoriju in religiji.

Naser je svojo idejo nacionalizma posredoval v mnoge domove preko radija. Poslušalce je nagovarjal v karizmatičnem tonu in pridobil naklonjenost mnogih. Njegove javne govore so v živo predvajali tudi po radijskih postajah.

V 70. letih, po bolečem arabskem porazu proti Izraelu in po Naserjevi smrti, se je medijsko središče preselilo v tiste države, katerih ekonomija je zablestela kot posledica naftnih poslov in nepremičninskih naložb. Prišli so do spoznanja, da tisti, ki ima v rokah medije, poseduje oblast in to je bil pomemben del politične konsolidacije režimov zalivskih nacionalnih držav. Ker so imele zajetne finančne dobičke so si lahko privoščile odlične kadre in najmodernejšo komunikacijsko tehnologijo. Nadzor nad mediji je bil podkrepjen z raznimi zakoni, ki so sankcionirali kritike oblasti, podpihovanje javnega nemiru in podajanje napačnih informacij. Na začetku 90. let so vse zalivske države odrejale zaporno kazen za tiste novinarje, ki so začrtane meje prestopili. Prihajalo je tudi do začasnega odvzema licenc medijskim hišam, ki niso delovale v skladu s normami.

Šejk Hamad Al Kalifa je začrtal nove smernice delovanja katarskih medijev, ki so se odmikale od prejšnjih konzervativnih norm. Po 4 mesecih je njegova vlada izjavila da bodo ukinili cenzuro tiska, da bi ponovno vzpostavili zaupanje do njegove vloge. Leta 1996 pa je katarski kabinet ukinil konzervativno informacijsko ministrstvo. Kasneje istega leta je Katar uspel pridobiti 24 urni prenos British Broadcasting Corporation (BBC) iz Dohe v eter. Tako sta bili prvič v arabskem svetu na voljo arabska in angleška različica BBC programa. Katarski uradniki so jasno povedali da je onesposobljenost tradicionalnega aparata cenzure nenavadna poteza znotraj Arabskega sveta. Vlada je bila pripravljena na politično izpad, ki so si ga nakopali s posredovanjem debat ki so vključevale člane opozicije iz celotne regije, ki bi bili tudi zaprti v kolikor bi se vrnili v svoje domovine in ki tam tudi niso imeli dostopa do medijev. 1996 leta so ustanovili kontroverzno al Jazeera, satelitski program, ki ni bil na razpolago širšemu krogu gledalcev do 97 leta. Katarski radio in tisk je gostil Bahrajnske politične disidente se pred ustanovitvijo satelitske Jazeera. Tako so medije uporabili tudi za informiranje javnosti o lastnih sporih z Bahrajnom o otokih Havar.

Katarski primer bi lahko služil kot zgled ostalim državam v regiji saj je v primerjavi s sosedi uspešno vpeljal neko stopnjo medijske svobode. Poudariti je treba, da si je država zastavila cilje, da bi se uvrstila na sam vrh akademskih centrov v regiji in liberalizacija

medije in posledično dopuščanje pluralizacije mnenj sta nujni proces. Ustanovila je Izobraževalno mesto kjer delujejo elitne ameriške in kanadske univerze.

Če je Katar razmeroma liberalen na medijskem področju, ostaja Savdska Arabija konzervativna v vseh pogledih. Savdska cenzura je tako intenzivna, da je do razcveta Savdskih medijev prišlo v tujini. Dva taka časnika, Ashraq Al Aswat in Al Hayat sta bila priča težavnim lokalnim cenzuram ampak ostajata ekonomsko neodvisna na Savdskem trgu. »Člen 39 Savdskega temeljnega Zakona navaja omejitve, ki so medijem vsiljene. Prepoveduje vsakršne vsebine, ki bi lahko vodile do notranjih nemirov in razdorov ali vsebine ki bi negativno vplivale na državno varnost ali odnose znotraj javnosti« (Sakr 2003, 113). Zakon iz leta 1965 imenovani Zakon o državni varnosti kriminalizira dejanja kritiziranja vlade ali vtikanja v politične zadeve. Zakon o medijih in objavah iz leta 1982 jamči, da svoboda izražanja ne preseže meje šariatskih in obstoječih statutih. V praksi je prepovedano kritiziranje ljudi na oblasti. 33. člen dodeljuje informacijskemu ministrstvu moč da zapleni ali uniči katerokoli žaljivo vsebino časnika, medtem ko 38. člen določa kazen v obliki zapora ali globe. Tuji mediji so cenzurirani in vstop tujih novinarjev je pod strogim nadzorom.

Te zakone uvaja nekaj institucij od Vrhovnega informacijskega sveta, Generalnega direktorata publikacij in Oddelka za cenzuro tiska pa do pisarn pokrajinskih guvernerjev. V 80. letih je prišlo do mnogih incidentov, aretacij, priporov in mučenja visoko stoječih savdskih urednikov in novinarjev ki so poizkušali kritizirati ministre, pod vprašaj postaviti tradicionalne običaje ali razkrivali afere. V 90. letih se je poročanje preselilo v elektronske domene v obliki elektronske pošte ali telefaksov, ki so jih uporabljali novinarji iz tujine. Savdski funkcionarji so lahko prejeli sporno vsebino iz tujine tako rekoč na svojo mizo. Po drugi strani so se televizijski programi in časniki ki so delovali znotraj Savdske Arabije, tudi izogibali prepirljivim političnim vsebinam.

Znani savdski kolumnist Turki Al Hamad je leta 1999 pazljivo napisal v svojo tedensko kolumno, da so potrebne spremembe v načinu vladanja, saj družba postaja zmeraj bolj integrirana v proces globalizacije in da enostavna pravila vladanja primitivnim družbam ne bodo več zdržala. Članek je podkrepil z mnenjem da je v današnji dobi edino sprememba zagotovilo za politično in družbeno stabilnost. Na koncu je dodal da včerajšnji uspeh ni zagotovilo za jutrišnji uspeh. V času nastanka tega članka se je

Savdska Arabija pripravljala za vstop v WTO. Tako avtorjevo mišljenje se nam lahko zdi za njihove razmere ostro, vendar je sovpadalo z takratnim reformističnim taborom, kralja prestolonaslednika Abdulaha.

Nasploh je za obdobje proti koncu 90. let 20. stoletja značilno delovanje vlad v smeri medijske liberalizacije in lahko trdimo, da so mediji zalivskih držav »lažje zadihali« in poročajo bolj svobodno. Obstaja pa pomemben psihološki učinek, ki velja za vse medijske hiše ali državne ali zasebne. Po desetletjih tesnega usmerjevanja medijev s strani vlad, so medijske vsebine v današnjem času produkt pazljive medijske samocenzure. Intenzivna prisotnost države v preteklih letih in ponekod obvezno takojšnje poročanje medijskih vsebin vladam niso več potrebne, saj se je meja dopustnih vsebin poročanja znotraj medijskih hiš izoblikovala in v njihovo psihologijo usidrila, tako, da kar sami izvajajo preverjanje lastne vsebine. K liberalizaciji medijev in njihovih vsebin je ogromno prispeval prihod satelitske televizije, ker je medijska vsebina postala dostopna tudi državljanom držav z visoko stopnjo cenzure. Najbolj znana arabska satelitska medijska programa sta Savdsko podprt Middle East Broadcasting Center (MBC) in al Jazeera. Prvi je nekaj časa deloval v Londonu. Njegov namen ni bil izzvati obstoječih norm arabskega poročanja ampak oddajati vsebine širšemu arabskemu občinstvu. Al Jazeera pa ostaja zelo odmeven satelitski program, ki gre tako daleč, da v določenih trenutkih poroča neuravnoteženo, kot po dogodkih 11. septembra, ko je poročanje potekalo v duhu, ki ni bil naklonjen Ameriki in zahodu.

Fenomen 90. let je tudi porast časnikov, ki delujejo v tujini, zlasti v Angliji in nadaljujejo panarabsko tradicijo, saj poročajo vsebino namenjeno Arabcem širom sveta. Njihovo delovanje ni podvrženo strogim državnim nadzorom in dostikrat so prav zaradi tega svoje delovanje priselili v tujino ali kar tam pričeli delovati.

5.3 POLITIZACIJA IZOBRAŽEVALNIH IN KULTURNIH USTANOV

»Funkcija šole seveda ni v vseh državah enaka. Različna je glede na družbenoekonomsko razvitost in njena naravnost v politično socializacijo je odvisna od konkretnega političnega sistema« (Južnič 1989, 137). Intenzivnost politične socializacije v šolah je različno razporejena med njenimi funkcijami. Tri osnovne funkcije šolskega sistema so posredovanje znanja, potrditev načina življenjskega sistema in krepitev vzorcev

družbenega in političnega življenja. Vsaka od teh funkcij vsebuje določeno stopnjo procesa politične socializacije, na to nas opozarja že njen obstoj in vloga države, brez katere šolski sistem ne bi obstajal.

Že pri posredovanju znanja, fundamentalni funkciji šolskega sistema smo lahko pričali politični socializaciji, ki se kaže pri selektivnem posredovanju vsebin. Zopet ne velja sploševati in ohranjati moramo v mislih, da je stopnja vmešavanja v učne načrte različna od države do države, vendar ga ni šolskega sistema, v katerem se ne bi v ozadju skrivale politične motivacije pri sestavi učnih vsebin. Nazoren primer je lahko predmet zgodovine, pri katerem lahko prihaja do selektivnega posredovanja zgodovinskih dogodkov v želji po uveljavitvi interpretacije zgodovine, ki ustreza tistim silam, ki imajo pri tem največji interes. Ni čudno, da se pripadniki različnih (verskih, političnih in tudi akademskih) struktur potegujejo za uveljavitev lastnih idej in interpretacij znotraj izobraževalnih sistemov.

Nekoliko bolj prikrita politična socializacija se odvija znotraj druge funkcije šolskih sistemov in zadeva proceduralen proces posameznika znotraj ustanove. Z vstopom v šolski sistem, se posameznik nauči delovati v skladu z normami in sprejme svojo mesto v sistemu regulativ. Posameznik tekom izobraževanja znotraj šole sprejme vzorce, ki jih uporablja pri vsakodnevnih opravilih: nauči se delovati v okviru pravil.

V sklopu tretje funkcije šole, pa posameznik sprejme družbene in politične vzorce, ker je šolski sistem zrcalna podoba širšega družbenega in političnega sistema. Posameznik nadaljuje sprejemanje avtoritete in hierarhičnih odnosov in se seznanja s tisto politično vsebino, ki je za dano družbo ustrezna.

Arabski šolski sistem je doživel v prejšnjem stoletju kar nekaj sprememb v smeri modernizacije.

Šolanje v obdobju pred kolonizacijo regije, je potekalo v verskih šolah imenovanih Madrasa in je bilo v znamenju verskih nauk. Ta sistem je v začetku 20. stoletja dobil tekmeča, evropski izobraževalni sistem, ki se je pričel v regiji konsolidirati zaradi kolonialnih potreb. Čeprav so kolonialne sile prve vpeljale obvezno šolanje, je bil dostop do zahodnjaškega izobraževalnega sistema omogočen le elitam. Namen »kolonialnih« šol, je bil formiranje izobraženega sloja ampak v taksnem duhu, ki je bil naklonjen kolonialnim oblastem. Strokovnjaki iz zahoda so poučevali tudi otomansko elito v elitnih

šolah za visoko izobražene poklice. Hkrati, so predvsem v Egiptu investirali v študente in jih pošiljali na specializacije v evropske države.

Po umiku kolonizacijskih sil je izobraževanje dobilo novo dimenzijo. V luči poenotenja fragmentiranih nacij, ki so bile prisotne na umetno začrtanih državnih mejah, je bilo nujno potrebno vzpostaviti skupne identifikacijske temelje, ki bi okrepili občutek povezanosti in pripadnosti. Elite na oblasti so se zavedale, da morajo državljani postati pismeni če želijo oblikovati kohezivno nacijo. Učenjaki pa so zagovarjali pomen pismenosti in izobrazbe za vzpostavitev napredne države z trajnostnimi razvojnimi možnostmi. Značilnost post kolonialnega obdobja je državni nadzor nad izobraževalnim sistemom in posledično brezplačen dostop do šolanja ter obljuba prostih delovnih mest za tiste, ki bodo šolanje dokončali. Posledica povečanega dostopa do izobrazbe in vpeljave zahodnjaškega izobraževalnega sistema je bila vključevanje žensk v izobraževalne sisteme, ki so bili prej izrecno v pristojnosti moških. Ženske so ostajale doma in se učile vrline vzgoje in skrbi za domače okolje, ob prihodu modernega izobraževalnega sistema, pa so šole predstavljale obliko integracije v javno družbo in so jo rade volje izkoristile. Vključenost žensk v moderni izobraževalni sistem se je začel v Levantu, ker so najprej to regijo zasedli kolonialisti in se je od tam razširila na preostale zalivske države. »Do 70. let 20. stoletja je 40% vpisov v javne šolske zavode predstavljala ženska populacija v Egiptu, Iraku in Siriji. Ostale arabske države so se premikale v enako smer« (Hopkins 2003, 176). Aktivnejša vključitev žensk v izobraževalne sisteme pa ni povzročila ustreznega zaposlovanje žensk. Razlogi tičijo v tradicionalnem pogledu na vloge med spoloma. Ženska participacija v delovni sili je zaostajala za izobrazbo. Na področju javnih služb so države Egipt, Irak, Jordanija in Sirija vpeljale zakone, ki so zaposlovanje žensk enačile z zaposlovanje z moškimi.

Veliko državnih šol v arabskem tradicionalnem duhu še zmeraj izvaja ločen pouk za moški in ženski spol, kar je odraz tradicionalnih družinskih ureditev, v katerih imajo ženske in moški ločene prostore, v najbolj ortodoksnih družinah, pa celo hrano uživajo ločeno.

5.3.1 INDOKTRINACIJA SIRIJSKEGA ŠOLSKEGA SISTEMA

Sirijske šole in univerze so pod tesnim državnim nadzorom vse od leta 1967. Ustanovljeni sta bili 2 ministrstvi, ki sta skrbeli za nadzor nad šolstvom: Šolsko ministrstvo in Višješolsko ministrstvo.

Po 6. dnevni vojni, je Sirijska oblast podržavila vse zasebne šole in pouk je pričel potekati v arabskem jeziku tudi v tistih šolskih ustanovah, ki so predavale v tujih jezikih. Posledica tega je bil izpad tekoče govoreče angleščine znotraj širše javnosti. Ta poteza je izklopala moč elitnih veleposestniških in buržoaznih družin takratnega časa in je bila v skladu s politiko vojaške hunte, ki je pričela konsolidirati svojo oblast. Od takrat naprej ostaja šolski sistem v državnih rokah, čeprav so zlasti zasebniki iz vrst kristjanov v 90. letih ustanavljali zasebne, elitne šole, da bi zadovoljili potrebe bogatih slojev po najbolj cenjeni izobrazbi, čeprav, kot sem že omenil, ni bistvene vsebinske razlike pri učnih načrtih, saj jih koordinirajo za to ustanovljeni organi in ministrstva.

Priznani veri v Sirijskem šolskem sistemu sta islam in krščanstvo in šolsko gradivo pozitivno piše o obeh a hkrati naznanja podrejenost krščanske vere islamu. Muslimanski obiskovalci osnovnih šol so deležni islamskega pouka, ker je bil pritisk muslimanske javnosti tako močan, da je izsilil to potezo. Predavanje muslimanske vsebine pa je zastavljeno na zelo omejeno in uniformen način kot, da obstaja zgolj ena različica te vere in snov se predava na način ki vero pogojuje z etnično pripadnostjo. Prednost tega je, da ne obstaja jasno začrtanih mej med muslimani in Arabci in učenci so prisiljeni enačiti oba kriterija. Sirija se je na ta način ognila liberalizaciji religije in ubrala integracijsko pot grajenja lastne nacije, s stranko Baas na krovu. Ne glede na sekularen pristop grajenja nacije, pa je Sirija versko tolerantna. Vladajo ji voditelji, ki pripadajo verski manjšini Alavitov²¹, prebivalci Sirije pa so vseeno po verski sestavi raznoliki. Prebivalci pripadajo krščanski veri in muslimanski. Znotraj muslimanske veje uživa svobodno veroizpoved kar nekaj manjšin: alaviti, druž²², ismailiti²³ in dvanajstnike²⁴, pa čeprav v

²¹ Alaviti so šiitska ločina nastala v 9. stoletju. Njihova doktrina zagovarja skrajni šiizem.

²² Druzi so šiitska ločnica, ki je nastala po smrti kalifa Al Hakima leta 1021. Živel so v geografsko odmaknjenih skupnosti.

izobraževalnih sistemih ne ločujejo med temi različnimi muslimanskimi manjšinami. S pomočjo take strategije, nacije ne gradijo na osnovi verske in etnične pripadnosti ampak na osnovi pripadnost narodu znotraj začrtanih državnih meja.

V 70. letih se je povečalo povpraševanje po vstopu v šolski sistem in vpis v visoke šole se je znatno povečal. Ta trend je bil skladen s potrebami vlad po strokovnih kadrih, ki bi zapolnili ekonomske in politične potrebe znotraj družbe. Izobraženost je postala pomemben dejavnik pri družbeni mobilnosti, vendar je bil prestop v politično delovanje pogojen tudi z vstopom v stranko Baas. Brez tega, napredovanje ni bilo mogoče.

Sredi 80. let 20. stoletja je stranka Baas uradno zastavila prilagoditi število udeležencev šolskih programov potrebi po delovni sili, kar je pomenilo, da so si zastavili povečat vpis v izobraževalne programe. »5 letni Razvojni načrt (1976 – 80) si je zadal uresničiti 100% vpis dečkov v osnovne šole do leta 1980, enak odstoten vpis za deklice pa so računali doseči do 90. leta. Že v zgodnjih 80. letih jim je uspelo doseči zastavljeni cilj, odstotek vpisanih deklic pa je že takrat znašal okoli 85 odstotkov« (Collelo 2004).

V tem obdobju je prihajalo do odkrite indoktrinacije znotraj šolskega sistema. Ministrstvo za višjo izobrazbo je leta 84. nadziralo 4 univerze v največjih mestih. Eksplicitno politično indoktrinacijo je stranka Baas izvajala na inštitutu za politologijo. Tam se je odvijal obvezen pouk politične orientacije in sodobne sirijske zgodovine. Vsebina, ki jo je posredoval izobraževalni sistem ni smela biti postavljena pod vprašaj. Taksno dejanje so smatrali za napad na avtoriteto in če bi se taksna dejanja dopustila, bi pomenilo, da obstaja dejanska možnost pod vprašaj postaviti tudi ostale organizacije ali skupnosti avtoritete, kot na primer družino ali oblast. Vrednost in smisel empiričnega raziskovanja so zaradi tega upadale in raziskovalni prostori so ostajali prazni.

Filozofija stranke Baas je že od naskoka oblasti bila v znamenju odstranjevanja tistih razlik, ki bi lahko razcepile nacijo. Tak pristop je očiten tudi pri verskem pouku v šolah, ki je vsebinsko omejen. Vsem različnim islamskim sektam (ki jih ni malo) je predavana zgolj ena okrnjena različica prevladujočega, sunitskega islama.

²³ Pripadniki druge najštevilnejše in revolucionarne šiitske ločine, ki je nastala leta 765, zaradi spora glede nasledstva.

²⁴ Dvanajstniki so pripadniki najštevilnejše šiitske ločine, ki častijo 12 imamov, od Alija do Mohameda Al Mahdija. Približno 85% šiitov spadajo pod to ločnico.

Vpliv islama ne gre podcenjevati. Pritisk sunitske večine je bil tako močan, da je bil takratni predsednik Hafiz Al Asad prisiljen sprejeti vrsto ukrepov ideologiji v prid: vključitev verskega pouka v šole, člen v ustavi, ki je navajal da mora biti predsednik republike muslimanske veroizpovedi. Na račun tega se je vpliv različic muslimanskih ver poenotil, vloga religije pa je bila zreducirana na zgodovinsko kulturno kategorijo. Res, da je bil prisoten verski pouk v šolah ampak je igral moralno in vzgojno vlogo in ni prispeval k akademskemu uspehu učencev. Posledica tega je bilo opuščanje verskega študija ob prehodu na višjo akademsko raven. Al Asad je za voljo uspeha svoje strategije moral žrtvovati tudi Alavitsko manjšinsko vejo islama in jo priključil v bolj razširjeno islamsko vejo.

5.3.2 ŠOLSKI SISTEM V IRAKU

Iraški moderni izobraževalni sistem je bil ustanovljen ob britanskem prevzemu države izpod otomanskih rok. Ob prihodu stranke Baas na oblast konec 60. let prejšnjega stoletja, ki je imela podobne ekonomsko reformne usmeritve kot Sirijska različica stranke, so šole poddržavili. Postale so brezplačne na vseh nivojih, obisk osnovne šole pa je bil obvezen. S temi ukrepi je vladajoča stranka izrazila željo po dvigu nepismenosti, ki je bila takrat visoka in zavedala se je nujnosti ustanavljanja strokovnih in izobraženih kadrov, ki bi popeljali državo v razvoj. Tudi Irak je razvil ministrstva, ki skrbita za izobraževalne sisteme, Ministrstvo za izobrazbo in Ministrstvo za visoko izobrazbo in znanstveno raziskovanje.

Iraški šolski sistem je doživel vzpone in padce, vendar ga je UNESCO proglasil za najboljšega v regiji, pred 1991 letom oziroma pred zalivsko vojno. Zlata doba šolskega sistema pa se je odvijala kmalu po dokončnem vzponu Sadama Husseina in je trajala tja do sredine 80. let prejšnjega stoletja. Do takrat je državi uspelo kar nekaj zavidljivih dosežkov na tem področju. Po spolu, je bilo število vpisov skoraj izenačeno. Nepismenost med populacijo staro 15 – 45 let je režim znižal pod mejo 10 %. Izpad učencev ali ponavljanje letnikov je bilo najnižje v regiji. Vse to je bila posledica večanja deleža namenjenega izobraževanju iz proračuna in trošenja večjih zneskov na posameznega študenta.

Prav zaradi vlaganja v izobraževalne sisteme in političnih ukrepov, ki so zvišali pismenost prebivalstva je prihajalo do določenih družbenih trendov, kot so bile migracije iz podeželja v mesta in vzponov po družbeni lestvici. Prednost pri teh procesih so imeli državljani iz srednjega razreda. Šolski sistem je bil strukturiran po centralističnem vzorcu. V zgodnjih 80. letih prejšnjega stoletja je sistem vključeval 6 letno osnovno šolo in 6 letno srednjo šolo, ki je bila sestavljena iz dveh nivojev. Tisti, ki so zaključili ta sistem so lahko nadaljevali študij na poklicni soli, univerzi ali tehničnem institutu.

Irak si je delil zgodovino s sosedi v regiji in zaradi tega so državo pestili podobni problemi kot ostale sosede. Po vojaškem naskoku oblasti je bilo potrebno najti način njenega konsolidiranja in vzpostaviti legitimnost, ki bi bila podlaga za trajno vladavino stranke Baas. Podobno kot v Siriji, je iraška družba bila razcepljena po različnih cepitvenih linijah. Etničnih in verskih in to je za režim povzročalo kar nekaj težav. Trda, vojaška vzgoja državljanov je bila značilnost sistema. V duhu dveh prevladujočih ideoloških blokov, ki sta se oblikovala v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja, nacionalizem in komunizem, se je država držala sekularnega načela in pri tem ni bila tako taktna, popustljiva, lahko bi rekli tudi pripravljena na kompromis kot Sirija ali Libanon. Vlado v Iraku so leta 1968 z vojaškim udarom ali kot so sami temu rekli revolucijo izpod rok komunistično usmerjenih šiitov prevzeli pripadniki sekularne stranke Baas in izpodrinili samooklicane komuniste, ki so imeli šiitsko podporo. Ta je svojo podporo kasneje usmerila drugam v islamsko stranko Daawa in delovala proti sunitiski eliti stranke Baas, ki se je zavzemala za sekularno politiko. Njihov odmik od uporabe podobne politike kot v Siriji je razumljiv iz stališča razmerja moči. Večino iraškega prebivalstva je po veroizpovedi šiitskega porekla, suniti pa sestavljajo med 30 – 40% populacije. Politizacija religije bi pomenila zahteve takrat zatirane večine po večji politični oblasti zato ta izbira ni bila ustrezna.

Pot, ki jo je izbral iraški vrh za graditev enotne nacije je bila tudi tukaj ta, ki poudarja skupno kulturo in korenine. Sadamov režim je državo naskočil z vojaškim udarom in jo nato vodil trdo roko. Ko je postajalo jasno, da bo nafta poglobitni vir dobička, je režim pričel uporabljati širši zastavljeni pristop pri urejanju notranje politike in ustvarjanju nacionalnega konsenza. Ta pristop je vključeval ponovno pisanje zgodovine in njeno posredovanje preko izobraževalnih in kulturnih ustanov. Država je pričela uporabljati

naftne dobičke za ustanavljanje muzejev, znanstvenih inštitutov, centrov za folklorno raziskovanje, festivalov, konferenc, šolske literature in medijev. Naloga teh je bila reinterpretacija zgodovine, tradicij in ljudske kulture v državi. Enak pristop so ubrale ostale naftne države Zaliva da bi ohranile nacionalno enotnost ampak so pri tem imele lažje pogoje, ker so bile družbe zalivskih držav dosti bolj homogene kot iraška in niso trpele za večjimi družbenimi cepitvami. Pri njih je slo za legitimiranje oblasti vladajočih plemenskih družin.

Iraška oblast je morala »ponarediti« ideologijo, ki bi bila sprejemljiva na nacionalni ravni. Primeri iz iraške zgodovine so dali vedeti, da se revolucionarni sistemi v vojnem ozračju ne ohranijo dolgo časa, kot na primer Adb al Karim Kasim in njegovi oficirji, ki so vodili revolucijo leta 1958 so bili odstranjeni 1963 leta, ob prvem udaru stranke Baas. Arabsko zgodovinopisje in konceptualizacija preteklosti je odražala spreminjajoče družbene in ideološke komponente arabskega nacionalizma. Počasen razvoj in povečana politizacija spodnjih srednjih slojev vključno z delom maloštevilnih delavcev in poljedelcev, so bili ključni elementi pri vzpostavitvi večje skrbi do družbenoekonomskih vprašanj v arabsko politično razpravo. Ni bilo smotrno gledati na zgodovino, kot na zlato dobo arabskih imperijev v kontekstu katere bi lahko upravičili neodvisnost izpod kolonialnih oblasti. Ljudje so pričeli zgodovino analizirati v kontekstu družbenih gibanj ki so želela prinesiti družbeno pravico tistim manj privilegiranim sektorjem v družbi. Tako se je zgodovina pričela ponovno vzpostavljati na tak način da bi lahko naslovlila nove politične stvarnosti. Tekmovanje se je odvijalo okoli tega, kako preteklost predstaviti množicam. Ta prepad je obstajal ne samo med sekularnimi liberalci in arabskimi nacionalisti na eni strani nasproti kolonialistom ampak med Arabcem samimi. Selitev podeželskega prebivalstva v urbana mesta je arabske mase politizirala, ker je bila politika še zmeraj omejena pretežno na urbano naseljene predele. Da bi politizacija segla tudi do podeželskega dela populacije so pričeli uporabljati element ljudske kulture.

Iraška zgodovina je bila pod stalnim revidiranjem in vsako ideološko gibanje, ki se je potegovalo za oblast je vzpostavilo držo do perečih družbenih in zunanjepolitičnih problemih. Vizije niso ostajale toliko enotne, kot v času skupne misije: osamosvojitve izpod kolonialnih sil. Poznejša leta kjer se je pripetila izguba Palestine in poraz arabskih vojsk 1967 so spodbudila ponoven pregled preteklosti. Postalo je jasno da ni zgolj

kolonialna oblast bila kriva za nezmožnost arabske enotnosti in politična svoboda ni rešila tega problema. Stranka Baas je trdila, da je razredno strukturirana družba tudi vzrok za slabo razvitost arabskega sveta.

»Irak je edina država v kateri sam predsednik poveljuje projektu za ponovno pisanje zgodovine. V očeh iraških zgodovinarjev je ta projekt veljaven saj so zahodni proučevalci Orienta poizkušali reducirati moderno iraško zgodovino na konflikt med suniti na severu in šiiti na jugu, da bi spodbudili družbene in politične razlike, ki bi nato ohranilo državo šibko in razdeljeno« (Davis 1991, 132). Tak Irak ne bi mogel promovirati nacionalnega razvoja zato se od takšnega reduciranja notranjih konfliktov razumljivo odmikajo. Iraški trudi pri spodbujanju določenega zgodovinskega spomina so usmerjeni k reduciranju religiozne zavesti populacije ali pa k postavljanju na obrobje tistih, ki želijo vzpostaviti islamski diskurz v iraško politično življenje. Na prvi pogled se zdi da je v ozadju samo poizkus da se zmanjša moč islamskih religiozno zasnovanih radikalnih izzivov. Napori za ustanovitev sekularnega razumevanja arabske zgodovine predstavljajo tudi poizkus da bi premaknili družbeno zavest stran od islamizacije, ki je iranskega izvora k ideji iraške nacionalne države v celoti. Iraška država je legitimirala sekularno državo in ugled kulture pred obdobjem islama. V šolskih učbenikih so mesto v literaturi polnili z deli piscev kot Al Wasiti iz 7. stoletja. Ukvarjal se je z folklorami, ki so opisovale navadne meščanov Bagdada.

Arabski šolski sistem je konec 80. let prejšnjega stoletja pričel stagnirati. Vojska z Iranom je državo finančno ožela in zadolžila. Pričelo se je krčenje proračuna namenjenega izobraževanju. Invazija na Kuvajt v začetku 90. let, kot posledica izžetega iraškega režima pa je razkroju šolstva dala »piko na i«. Zadolžena država, ki je bila podvržena sankcijami ni imela prostora za investiranja v izobraževalni sistem in se v 80. letih izjemni kazalci iz področja šolstva so zaceli kopneti.

Padec nespornega vodje in nagla sprememba režima pa je povzročila drastične spremembe v državi in ni jasno na kakšen način in v kakšnem časovnem obdobju bo prišlo do ponovne stabilizacije. Dejstvo je, da je zunanja intervencija s svojim posegom močno zamajala stabilno nacijo pod vodstvom Sadama Huseina. Okupatorji so v duhu ponovne izgradnje države na silo prevzeli ključne državne institucije in pričele z resocializacijo političnega sistema.

Temu procesu je priča tudi šolski sistem. Okupacijske sile se dobro zavedajo moči izobraževalnih ustanov. ZDA so med okupacijo sestrelile ogromno šolskih objektov in pričele ustanavljati lastno verzijo zgodovine. »CPA, prehodna iraška vlada, je iz učnega načrta odstranila vsakršno vsebino, ki ni bila v skladu z ameriško interpretacijo političnih dogodkov med zalivsko vojno, iraško iransko vojno in vsa namigovanja o politiki Izraela do Palestine ter ameriškega vmešavanja v njo. Izbrisali so poglavja zgodovine 20. stoletja pravi Bill Evers, eden od treh ameriških svetovalcev Ministrstvu za izobrazbo« (Ghali 2005).

Temu ameriška koalicija pravi liberalizacija šolstva. Posledica je majhen vpis v izobraževalne sisteme in islamizacija učnega programa, ker imajo šole proste roke pri predavanju vsebine. Poudarek je na islamski izobrazbi, ki je bila v prejšnjem režimu iz učnega načrta odrinjena. Posledice tega pa se kažejo v povečanih napetostih pripadnikov različnih verskih skupin.

5.4 VOJAŠKI APARAT

Vojska je v arabskih državah Bližnjega vzhoda imela pomembno vlogo pri procesu oblikovanja države in graditve nacije. Primeri držav, v katerih je prihajalo do državnih udarov nam sporočajo, da je sila edini način s katero vojska lahko prevzame izvrševanje politične oblasti.

»Vojska je posebna organizacija z lastno, posebno obliko hierarhične ureditve, z lastnimi mejami in z lastno obliko profesionalizma. Značilnost vojske je želja po popolnem nadzoru načina rekrutiranja, načina vaje in promoviraje lastnih oficirjev« (Owen 2000, 198). Vojska ima lastna sredstva, ki ji omogočajo pridobitev lastnih tehnoloških, izobraževalnih in administrativnih virov. Ti pa niso razpoložljivi obči družbi.

Pomembnejše vprašanje, ki ga more urediti vsaka novo nastala država je odnos z vojsko in kakšno vlogo bo ta prevzela znotraj državnega institucionalnega sistema. V osnovnem razlikovanju me demokratičnimi in nedemokratičnimi sistemi lahko opredelimo tudi različno vlogo vojske. V državah, ki so nastale kot odraz obče ljudske volje, se vojske ustalijo kot aparat, ki je podrejen vladi in, ki služi izključno obrambi državnega ozemlja in subjektov. V tistih državah, v katerih je prišlo do naskokov ljudskih oblasti in ki imajo nacijo, ki je ideološko razcepljena, avtoriteta izhaja iz vojske in ta institucija ne opravlja

samo obrambo države in njenih meja ampak služi kot varuh oblasti in ohranja državo stabilno z ustrahovanjem in represivnim delovanjem nad potencialnimi uporniki. Institucija vojske arabskih držav Bližnjega vzhoda deluje tako, da prodira v ekonomski sistem v družbo in na področje kulture. Zdi se, da vojska želi prevzeti civilno vlogo državljanov, željo po participaciji pri oblasti in pri temu tekmuje z državljani in na koncu ji uspe državljana popolnoma izriniti iz političnega prizorišča, saj ima na voljo mnogo več virov.

Moderna egipčanska, iraška in sirijska vojska je bila ustanovljena na novo. Ustanovljena je bila po razpustitvi predhodnih vojsk v državah. Šele po osvoboditvah držav, pa se je vojaški aparat pričel resneje širiti in sodelovati pri političnih aktivnostih. Obdobju po porazu 1967 leta je sledila ustanovitev novih režimov v Iraku in Siriji, ki so bili vojaško vodeni. Tudi prihod novega Egipčanskega predsednika, Sadata je naznanil nove premike med odnosom države in vojske. Vojske so bile razširjene, pridobile so veliko novejšega Ruskega orožja, naborniki so bili deležni kvalitetnejše vojaške izobrazbe. Vojska je na sploh postala bolj »urejena« in njena formalna vloga, obramba držav pred zunanjimi sovražniki, je postala bolj izrazita. Vlade so morale ustanoviti ustrezen nadzor nad vojsko, da ne bi prišlo do ponovnih vstaj v oblikah državnih udarov. To so storile na različne načine. Egipčanski predsednik Sadat je velikokrat menjal obrambne ministre. Stranka Baas je v Iraku bdela nad vojsko in jo imela pod tesnim nadzorom. Sirijski predsednik Asad je uporabil obveščevalne službe, namesto stranke Baas, ki so izvajale nadzor nad vojsko.

Ostale arabske države v Bližnje vzhodni regiji niso imele tako razvitih vojaških ustanov kot zgoraj omenjene države. Ne glede na to, pa so majhne vojske igrale pomembno vlogo znotraj nekaterih državah, pri političnih procesih kot so bili ohranjanje režima. Vojaški sistem v Savdski Arabiji je vojaški organ mešanica plemenskih sil in majhne profesionalne vojske. V prvih desetletjih obstoja države se je kraljeva družina zanašala samo na plemena oboroženih mož in uspela nekatere prepričati, da so se ustalili na strateških točkah. Po odkritju nafte, ki je državo tudi finančno okrepila pa se je pojavila potreba po profesionalno urejeni, stalni vojski. Proces so pričeli z naborom majhne skupine kraljeve straže, postopoma pa so ustanavljali jedro profesionalne vojske, ki so jo urile ameriške sile. Kraljeva družina je namenila velike vsote denarja za orožje, vojaške

ustanove, nastanitev in vojaških bolnic. Kraljevi predsedniki so imeli vlogo vojaških poveljnikov, notranji red je ohranjala kraljeva straža, tuji oficirji pa so svetovali in urili ostali del vojaškega aparata, posebej v namene preprečevanja državnih udarov. Ostale zalivske države so sledile podobnemu modelu pri gradnji lastne vojske, ki pa vključno z vojsko Savdske Arabije niso bile učinkovite. To je zelo razločno dokazalo stanje v Zalivski vojni.

Libanonska vojska je bila sestavljena iz približno enakega števila pripadnikov različnih sekt znotraj države. Politični pripadniki so se strinjali, da ohranijo vojaški aparat majhen po obsegu, kar bi ji omogočilo intenzivno vključitev v notranjo politiko. V prvih letih osamosvojitve je vojaški aparat imel omejen obseg pooblastil. Vloga je bila omejena na nadzor nad volitvami in ohranjanja miru. Vojska pa ni bila sposobna odigrati pozitivne vloge ob izbruhu državljanske vojne leta 1975, tako ni preostalo drugega, kot da se obračun odvije med kristjani in levičarskimi milicami.

Težave, ki so pestile arabske države Bližnjega vzhoda so bile vzrok za ustanovitev takšnih vojaških sil, ki so stalno poudarjale notranjo in zunanjo varnost. Vloga vojske se je med državam razlikovala vsi režimi pa so jo prvotno uporabljali za namen ohranjanja notranjega miru in lastnega obstoja. Pogostokrat se je vojska vmešavala v civilno in ekonomsko sfero.

5.5 ISLAMSKA VEROIZPOVED

Napačno bi storili, če bi zanemarjali vpliv verskih ustanov in njihovih ideologij, na vsakdanje življenje. Krščanska vera je imela ideološki monopol na območju Evrope od razpada Rimskega Imperija do obdobja Francoske Revolucije, ki je med drugim simbolizirala tudi prihod znanosti. Islamska sveta knjiga se še danes uporablja namesto ustave, kot temeljna pravna podlaga iz katere izhajajo državni zakoni. Bližnje vzhodne dežele pa imajo sloves kot države v katerih je islam močno ukoreninjen. Islamska veroizpoved ima močno konfesionalno, kulturno in družbeno vlogo v tej regiji tudi zaradi tega, ker je Bližnji vzhod konec koncev duhovni center več ver: islama, judovstva in krščanstva.

Čeprav islamska vera ni edina, ki je prisotna znotraj Arabskih držav Bližnjega vzhoda, je zagotovo vodilna v tej kategoriji. Na tem območju, še posebej v državah Levanta, so

prisotne razne krščanske skupnosti in tudi religiozne skupine ki izvirajo iz perzijskih časov ali časov islamskih pohodov in so od njega ločene. Islamska veroizpoved, kot absolutni protagonist v regiji je ostale verske skupine iz javnega življenja uspešno odrinila ali pa, kot kaže primer Libanona delno integrirala v družbo. Vodilne vloge islamu ne gre odrekati, zato bo razprava potekala islamocentrično.

5.5.1 NEKAJ ZGODOVINSKEGA OZADJA ISLAMSKE POLITIZACIJE

Islam izvira iz poučevanj preroka Mohameda v 7. stoletju in se je po prerokovi smrti razcepil na 4 glavne veje. Vsaka ima kar nekaj različnih vej znotraj svoje skupine. V osnovi so si vere zelo podobne, ker si lastijo enako sveto knjigo, Koran. Dve glavni veji islama, ki sta nastali takoj po prerokovi smrti, zaradi spora o njegovem nasledniku znotraj kalifata, sta šiitska in sunitska. Natančno razmerje vernikov je težko določiti, približno pa 85% muslimanov pripada sunitom, ostali delež pa šiitom. Na Bližnjem vzhodu predstavlja šiitska skupina največjo versko skupino v državah Bahrajn, Libanon, Irak in Iran, v kolikor slednjega štejemo v to regijo. Sunitska skupina tvori največjo religiozno skupino v ostalih Arabskih državah Bližnjega vzhoda.

Čeprav islamska sveta knjiga posebej ne obravnava vprašanja države in vladanja, sta ti dve vprašanji postali kamen spotike takoj po smrti preroka Mohameda. Prvi spori, zaradi katerih se je islamska skupnost razcepila na različne veroizpovedi so bili politični. Kalifat je skozi čas vpeljal Bajan, metodologijo pisanja, kjer analiza jezikoslovja privede do razodetja. Zaposloval je pravniško elito, ki se je razpisala o politiki. Posledica tega je bila nastanek široke pravne vede in teorije o kalifatu, ki je svojo pot v misli Arabcev utrla z stalnim ponavljanjem in manipulacijo.

»Religija in politika sta bili v okviru zgodovinske Islamske države združeni na tak način, da si je država lastila religijo. To je ravno nasprotno od Evropske izkušnje, kjer si je, zgodovinsko gledano, cerkev lastila ali se vmešavala v politiko« (Ayubi 1991, 5). Pravna veda, ki se je razvila v času muslimanskih osvajanj in je postala podlaga vodilnih subjektov imperija, je bila sestavljena tako, da je vodilnim političnim silam dodala religiozno legitimnost. Ne glede na to, kako obsežno so vodilne sile religijo spoštovale, je bil tak pristop zelo prikladen, ker je miril ideološke strasti, ki so se oblikovale v širši

regiji, med arabsko govorečimi muslimani in tistimi muslimani, ki niso govorili arabskega jezika in ker je pomagal vzpostaviti ideološko hegemonijo v regiji.

Tiste muslimanske skupine, predvsem na območju Perzije, ki niso postale arabizirane, so bile politično in ekonomsko izključene, kar je povzročilo nastanek opozicijskih gibanj, ki so uporabljala religiozne argumente da so ustvarili dvom o legitimnosti obstoječi vladi. To so storili šiiti in karižiti²⁵ in verjetno predstavlja izvor moderne politizacije islama, kot jo poznamo v današnjem času kjer se islamska vera bori za politični vpliv »sekularne« politike arabskih držav.

Muslimani so brez dvoma gradili državo in razvijali vlado v času Arabskih osvajanj. Nekaj idej so razvili sami, nekaj so si jih izposodili. Znotraj širšega imperija sta se izoblikovala dva glavna pogleda na obstoječo državno ureditev. Šiitski pravniki so se uprli razširjenim pogledom o legitimnosti vlade. Trdili so, da mora vlado voditi duhovni vodja (imam), če ne je vlada nasilno prisvojena. Za razliko od sunitske muslimanske skupine se jim ni zdelo pomembno ukvarjati z legitimnostjo avtoritet. Šiitom se ni zdelo pomembno vladi pripisovati legitimnost, kar so počeli suniti, da bi dosegli stabilen sistem. Na tak način so se odmaknili odgovornosti v primerih slabega vladanja, hkrati pa so ostajali v tesnem sodelovanju z isto vlado.

Te religiozno politične teorije so nastale predvsem v obdobju, ko je Islamska država slabela. Zaradi tega se je islamska država pretirano (kar se je izkazalo za učinkovito) povezovala z šeriatskim pravom. Osnove za te združitve ne izvirajo toliko iz muslimanske svete knjige, kot iz samega družbenega stanja. Islamski imperij je sčasoma postajal šibkejši in pričel je nazadovati. K temu so prispevale nomadske skupine, ki so se bojevale proti rastočemu buržoaznemu razredu. »Ko se je začel proces razkroja, je prihajalo do družbenih izkoriščanj, povečanja krivic in tudi zadnji vir religiozne legitimnosti kalifata, ohranitev enotnosti islamske družbe, je bilo načeto« (Ayubi 1991, 28). Religija je bila najmočnejše orodje države, z katerim je bilo možno ohraniti enotnost znotraj družbe. Razvoj periferije znotraj imperija je načel teritorialno integriteto islamskega imperija in posledično ogrožal simbole njenega vodstva. Ostali emirji ali kalifi so želeli avtonomijo znotraj svojih teritorijev v islamskem imperiju. Zaradi tega je

²⁵ Karižiti je splošno pojmovanje za razne muslimane, ki so na začetku podpiali kalifat kalifa Alija ibn Abi Taliba. Kasneje so isti kalifat zavrnili. Prvič so se pojavili v 7. stoletju na ozemlju v današnjem južnem Iraku. Od šiitov in sunitov so ločeni.

v ospredje političnega dnevnega reda prišlo vprašanje enotnosti islamske skupnosti namesto nadvlade šeriatskega prava.

5.5.2 VERSKA OBNOVA V 20. STOLETJU

Vera je igrala pomembno vlogo v procesu oblikovanja držav in nacije na Bližnje vzhodni regiji. Ukvarjala se je z vprašanji identitete in utemeljevala družbeno zavest. Njen izjemen pomen je vzrok za globoko ukoreninjenost religije v javni in privatni sferi in nenazadnje je šeriatsko pravo zakonska osnova Arabskih držav Bližnjega vzhoda. Savdska Arabija je izmed preučevanih edina, ki popolnoma izvaja šeriatsko pravo vključno s predpisanimi sankcijami za določen zločin, po arabsko Hudud. Tesna povezava med islamom in zakonodajo otežuje določanje meje med politiko in vero, kar v zahodnih državah smatramo za privatno in javno sfero. Muslimanska vera je tako zelo integralna arabska dediščina, da so jo tiste vlade, ki so želele lastnega obstoja, morale privzeti, kot sestavni del javnega življenja in se islamizirati. Kje se torej začne politična socializacija islamskih verskih ustanov? Pri tistih naukih, ki so vodilo javnega življenja. To vključuje tudi tisto privatno področje, kot so odnosi znotraj družine, ker ti odnosi odsevajo strukturo javnega, političnega življenja.

Preobrat se je zgodil šele proti koncu 19. stoletja, ko so zahodnjaki v otomanskem imperiju pričeli širiti sodni sistem, ki je bil sekularno strukturiran in ni izdajal sodb oprtih na verske nauke. Evropejci so hkrati izvajali pritisk na vladarje otomanskega imperija in želeli, da spoštujejo manjšinske veroizpovedi. Odgovor muslimanov iz Bližnjega vzhoda je bil ustanovitev organizacij in institucij v katerih je musliman imel možnost nadaljevati verske obrede brez zunanjega vmešavanja. Te organizacije so si zadale ponovno vpeljati v ospredje pravnega sistema šeriatsko pravo in vero priključiti v javno sfero.

Različne religiozne skupine pa so svoj zagon dobile ob koncu arabsko izraelske vojne iz leta 1967. Iz njihovega zornega kota, je bila vojna predvsem poraz sekularne države in dnevnih režimov. Tudi svetovna finančna kriza 70. let prejšnjega stoletja je sprožila vstajo marginaliziranih skupin. Aktivnejše javno delovanje verskih skupin in organizacij po tem obdobju je v ospredje postavilo posebno, ožjo muslimansko skupino, ki ji pravimo verski fundamentalisti. Njihova odmevna dejanja so jih postavila v središče

medijske pozornosti in (pre)napihnila njihov pomen. Fundamentalistične skupine delujejo zelo politično, po izredno avtoritarnem načelu. Člane rekrutirajo v najzgodnejših letih, ker jih najlažje indoktrinirajo. Informacije jim podajo selektivno, njihovo mišljenje pa popolnoma prestrukturirajo.

Večina muslimanov pa so verniki knjige, kar pomeni, da verujejo v absolutno resnico, ki izvira iz svete knjige in se ne zatekajo k terorističnim metodam širjenja veroizpovedi. Verniki so obdani z religioznimi institucijami kot so mošeje, šole in pridigarji, ki jih stalno spominjajo o pravih verskih navadah.

»Iranska verska revolucija je imela velik vpliv v arabskih državah na šiitsko populacijo, ki so v njej videli možnost za izboljšanje lastnega statusa in tudi na sunitsko skupnost, zlasti tisto, ki je živela pod diktatorskimi režimi ali režimi, ki so se združevali z zahodom« (Owen 2000, 182). Iranska revolucija je bila lep dokaz, da lahko ljudsko gibanje strmoglavi tiranski režim. Revolucija je tudi dokaz o mobilizacijski moči religije. Avtoritarni režimi so zrl v nov izziv, njihov domet, pa so otežile prav verske institucije kot so mošeje, znotraj katerih so potekale izobraževalne dejavnosti. Znotraj teh ustanov so se lahko širila sporočila s politično vsebino.

Eno od bolj odmevnih religioznih skupin je bila egipčanska skupina Muslimanski Bratje in njihove veje v Jordaniji, Palestini in Siriji. Hasan al Bana je leta 1928 ustanovil organizacijo v Egiptu. Na začetku je bila ena izmed številnih manjših organizacij, ki se je ukvarjala z izobrazbo, dobrodelnostjo in vzajemno podporo. Zaradi izjemne organizacijske vloge, pa je skupina prevzela vodilno vlogo v regiji. Vodstvo organizacije je imelo dostop do časnikov in možnost neposrednega nagovarjanja članov, njihova povezava z lokalnimi skupinami sosesk pa je bila odlična. Vodji skupine je uspelo muslimanske privrženec zelo uspešno izolirati od vplivov zahoda tako, da je ustanovil mošeje, šole in pouk, ki so predstavljale okolje v katerem je lahko privrženec živel in deloval nemoteno. Te prednosti v katerih je nemalokrat potekala politična socializacije, so bile razlog za intenzivno nabor novih privrženec v 30. letih prejšnjega stoletja. Ob tako množičnem naboru, je postal stik s političnimi silami neizogiben.

Gibanje je v Egiptu pod vsakim predsednikom doživljalo različno stopnjo vpetosti v politične procese. Anwar al Sadat jim je omogočil ponovno formiranje, zaradi boja proti levičarjem in spet so pričeli ustanavljati muslimanske socializacijske institucije.

Delovanje so razširili tudi na ekonomsko področje in pričeli ustanavljati tudi islamske banke in investicijske ustanove, ki so jim zagotovile finančno moč.

Muslimanski Bratje so imeli v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, v Jordaniji privilegiran položaj, zaradi njihovega nasprotovanje Naserskim levičarjem. Leta 1989 so bili sprejeti v parlament in so imeli sloves najbolj organizirane skupine znotraj kraljestva, pa čeprav se uradno niso smeli strukturno organizirati v politično stranko. Znotraj parlamenta so pričeli islamisirati družbo: izobraževalni sistem so poizkusili ločiti po spolu in prepovedati prodajo alkohola na javnih mestih. Naleteli so na nasprotovanje, čeprav so leta 1993 dobili večino sedežev znotraj parlamenta, kar kaže na izjemno versko zavest jordanske družbe.

Šiitske skupnosti so imela drugačna izhodišča za svojo delovanje. Kot manjši del muslimanske verske skupine so bili odrinjeni na obrobje. Živel so v revnejših, goratih predelih puščave. Njihovi člani so se odzvali na dogodke 20. stoletja z veliko motivacijo ustanoviti Islamsko državo. Pripadniki so bolj motivirani, posledično bolj radikalni in konzervativni. Ideološko poudarjajo pomen duhovniškega aktivizma v javnem življenju združeno z marksističnim besednjakom. Uspeh iranske revolucije pa jih je še toliko bolj motiviral.

Šiitska gibanja so bila izrazita predvsem v državah zaliva, kjer so se upirala ali poizkušala vplivati na prevladujočo sunitško oblast. Podporo so imela iz vrst iranske revolucionarne vlade.

Šiitsko gibanje, ki je bilo najbolj odmevno je bilo v Libanonu. Hizbolah, vojaško šiitsko gibanje se je pojavilo po tem ko je Izrael napadel Libanon, ki ga je pustošila državljanska vojna. Finančna podpora, ki je prihajala iz Irana je zadoščala za nabavo orožja in za širok nabor izobraževalnih dejavnosti in socialnega skrbstva, s pomočjo katerih je poizkušala pridobiti podporo. Posegla je tudi po revolucionarnem aktivizmu, ker je Libanon želela spreobrniti v islamsko državo. Gibanje je uradno opustilo svojo revolucionarno komponento, po koncu državljanske vojne, da bi lahko sodelovalo v parlamentarnih volitvah. Posledica tega je, da je sprejela idejo demokratičnega pluralizma in soobstoj z ostalimi sektami v Libanonu. Čeprav ni prenehala z gverilskimi akcijami proti Izraelu, je na področju notranje politike ubrala drugačno pot, da bi pridobila podporo med šiitskimi

skupinami. Pričela je izvajati vrsto ekonomskih in družbenih politik, ki so bile usmerjene k izboljšanju življenjskega standarda revnejših slojev.

Mobilizacijska moč islamskih skupin je ogromna, verjetno tudi zaradi tega, ker je v vseh Arabskih državah na Bližnjem vzhodu (z izjemo Libanona) večinsko prebivalstvo islamske veroizpovedi. To ustvarja spodbudno ozračje za delovanje muslimanskih organizacij na političnem prizorišču. Zaradi razširjenosti muslimanske vere v arabskih družbah, so v političnih vodjih vzbujale občutek ogroženosti in ti so se zatekali k različnim metodam, ki so vero poizkusile distancirati od politike, vendar ne toliko, da bi bilo javnosti očitno. Ta naloga je bila težka in polastili so se raznih metod, od represije do zakonskih podlag. Zaradi teh ovir, pa so muslimanske skupine sprejele alternativne strategije za samopromocijo. Islamizirali so medije, izobraževalne sisteme, zakone in tudi kulturne ustanove. Ta proces se je odvijal tudi v urbanih prostorih in soseskah. Vladajoči režimi, pa so morali te procese tolerirati, če so hoteli obdržati svoj ugled.

6 ZAKLJUČEK

Politična kultura je nepogrešljiv produkt politične socializacije in odraz političnega sistema. Vsak politični sistem stremi k ohranitvi in kontinuiteti in politična kultura daje njegovi obliki legitimnost. Politična socializacija in politična kultura prevzemata instrumentalno vlogo in sta lahko vir stabilnosti ali nestabilnosti določenega političnega sistema.

Politični sistemi arabskih držav Bližnjega vzhoda, na različne načine ohranjajo lasten obstoj in trajanje. Bogate naftne države ob bliskoviti modernizaciji ustvarjajo temelje skupne kulturne identitete državljanov in subvencionirajo svoje državljane na različnih družbenih področjih, medtem ko Egipt, Sirija (tudi Sadamov Irak) državo ohranjata centralistično, državljani pa so podvrženi »trdi« politični vzgoji.

Pomembno vlogo pri razumevanju razvoja in ohranjanja teh avtokratskih sistemov najdemo v zgodovinskih družbenopolitičnih dogajanjih. Ti na narodu pustijo močan vtis in dostikrat na podlagi zgodovinskih dogajanj pomagajo izoblikovati karakter ali stereotip naroda. Ne glede na verodostojnost takih stereotipov imajo vlogo, ki v narodu ustvarja občutke povezanosti, lojalnosti in pripadnosti in jih izolira od ostalih narodov. Arabski

narod ima izredno močno skupno zgodovinsko vez in kar nekaj napora s strani političnih sistemov, je bilo vloženega pri (iz)gradnji narodnih identitet znotraj posameznih arabskih držav. Če pomislimo na 3 determinante pripadnosti, ki jih je Stane Južnič razvil v delu *Politična Kultura: nacionalna pripadnost, pečat političnih dogodkov in razvoj*, ugotovimo, da je pred političnimi sistemi arabskih držav obstajala izredno zahtevna naloga pri vzpostavljanju elementov pripadnosti.

Jezik je rigidna sestavina nacionalne pripadnosti in pri Arabcih to ni bila nobena izjema. Zunaj svojih držav, se veliko Arabcev smatra za pripadnike enega naroda, arabskega. Znotraj arabskega sveta, pa so se že ustalile nacionalne pripadnosti lastnim državam. Kljub močnemu toku arabskih nacionalističnih idej kot na primer panarabska ideja se Arabcem ni uspelo zediniti v enotno arabsko državo. Lahko bi rekli, da sta bili Egipt in Siriji institucionalno gledano, najbližji takemu poizkusu, ki ni trajal dolgo. Razlogov za neuspešno arabsko združitev je več. Nekatere države so prav v drugi polovici prejšnjega stoletja pospešile na poti ekonomskega in tehnološkega razvoja in so se oddaljile od ostalih. Ob gospodarski heterogenosti lahko rečemo, da so arabske države Bližnjega vzhoda ne glede na kulturno homogenost družbeno in ideološko heterogene. Obstaja nekaj stebrov znotraj družb, ki se bojujejo za svoj vpliv, niso pa sposobni skupaj nastopiti na političnem prizorišču. Izoblikovanje družbenih slojev je uspešno fragmentiral prvotno nomadske družbe.

En blok tvorijo religiozni predstavniki, ki so v večini od teh držav odrinjeni iz političnega prizorišča ali pa izgubljajo politično moč, kar je značilno za veliko večino naftnih držav, kjer vladarji z vero zelo taktizirajo. Ti se intenzivneje borijo za politični vpliv v državah tako, da so uspeli proces politizacije islama, ki je bil značilen pojav v dobi Islamske države in ki se je uspešno prenesel v sodobne arabske politične sisteme, zasukati do te stopnje, da smo sedaj priča želji verskega stebra družbe po islamizaciji oblasti. To pa ne pomeni, da so konzervativne sile odrinjene. Ravno nasprotno. V kolikor vlade želijo uživati legitimnost jim ne preostane drugega kot, da si nadenejo »konzervativno masko«. Kraljeve družine verske predstavnike in institucije uporabljajo za državljansko vzgojo, hkrati pa politične moči s temi ustanovami ne delijo. Pomemben blok tvorijo tudi samooklicane kraljeve družine, ki izhajajo iz eminentnih plemenskih družin in ki obvladujejo kraljevine in sultanate bližnjega vzhoda. Te družine posedujejo

ogromno politično in ekonomsko moč in imajo dosti vzvodov preko katerih vplivajo na potek politične socializacije državljanov. Ker je bilo obdobje po drugi svetovni vojni v znamenju boja proti kolonizatorjem so države kot so Egipt, Irak in Sirija doživele revolucije, ki so naznanile novo obdobje, brez kolonizacijskih ostankov in z izgradnjo nove nacionalne identitete. Te okoliščine so ustvarile avtokratske družine, ki v večini držav še zmeraj ohranjajo politični monopol, ki je podprt z vojsko in nacionalistično propagando in ideologijo.

Na družbeno ekonomski ravni se je izoblikovalo nekaj slojev ljudi. Predvsem v tistih arabskih državah Bližnjega vzhoda, katerih temeljni vir dohodkov ni nafta ostaja velik del kmečkega prebivalstva. V 70. letih so v Egiptu, Siriji, severnem Jemnu in tudi v Iraku vpeljali ekonomsko liberalizacijo, ki je bila v znamenju denacionalizacije. Ta proces je ustvaril novi sloj posestnikov. Države arabskega polotoka, katerih ekonomija temelji na nafti in države polotoka, katerih primarni vir dohodka ne izhaja iz naftne ekonomije se dopolnjujejo. Tehnološko ekonomski razvoj v naftnih državah je ustvaril povpraševanje po delovni sili in velik odstotek kmečkega prebivalstva v arabskih državah kjer nafta ni temeljni vir dohodka, se je prestrukturiralo v industrijski sektor. Naftne države od svojih revnejših sosed uvažajo delavno silo medtem ko izvažajo nafto in kapital. Posledica tega trenda je poseljevanje urbanih predelov in opuščanje kmetijstva v želji po iskanju sreče in zaslužka v urbanih predelih. Ruralno prebivalstvo ostaja številčen sloj prebivalcev posebej v Siriji, Jemnu in Egiptu. Rastoča naftna ekonomija je ustvarila ekonomsko močan srednji sloj, v državah zaliva, kateremu kraljeve družine v želji po samoohranitvi in pridobivanju naklonjenosti namenjajo finančne in birokratske ugodnosti. Zaradi razmaha zahodnjaškega zasebnega šolstva v drugi polovici 20. stoletja, se je pojavila liberalno usmerjena generacija izobražencev. Največ jih izhaja iz vrst srednjega sloja. Ti so se izobraževali v zasebnih zahodnih šolah in velika večina odide izpopolnjevati svoj študij v tujino, predvsem v Kanado, ZDA ali Anglijo. S pridobljeno izobrazbo lahko konkurirajo za uradniška mesta v birokratskem sistemu. Arabske države Bližnjega vzhoda čutijo pomanjkanje strokovnega kadra zato je zlasti zahodnjaška univerzitetna izobrazba zelo cenjena. Arabske intelektualce in aktiviste 50. let je sistem absorbiral, jih integriral v birokratski aparat in jih »utišal«. Velika večina je opustila socialistične in

panarabske principe in se postavilo na stran vzpenjajočih idej hitro nastajajočega meščanstva. S tem so nekako prestopili v bran obstoječim sistemom.

Druga determinanta pripadnosti, ki jo omenja Južnič, prav tako igra pomembno vlogo pri izoblikovanju politične kulture. »Pečat političnih dogodkov ki so tako rekoč neizbrisno obeležili določeno politično skupnost. Gre za posebno zgoščeno zgodovino, ki je vpeta v dramatična dogajanja, iz katerih so izšle velike spremembe, preobrazbe režima in morda celotnega družbenega in gospodarskega reda« (Južnič 1989, 163). Zgodovina arabskih držav Bližnjega vzhoda je polna tovrstnih političnih dogodkov. Arabski svet je v svoji moderni politični zgodovini izkusil tri večje preobrate. Prvi je posebljalo Otomansko cesarstvo. Drugi vplivni preobrat je obdobje evropske kolonizacije, ki je povzročila družbeno, ekonomsko in politično fragmentiranost tega prostora. Tretji preobrat se je zgodil po drugi svetovni vojni iz katerega so nastale politično neodvisne arabske države. Te večje politične spremembe so zagotovo spremenile politično socializacijo družb, ki so pod vsako oblastjo to doživljale drugače.

»Če si države v razvoju postavijo cilje, da se morajo hitreje razvijati, je nujno, da zavestno in vzporedno z uvajanjem moderne tehnologije in podobnega uvajajo tudi nove vrednote in da tako spreminjajo svojo politično kulturo« (Južnič 1989, 165). Arabskim državam Bližnjega vzhoda te spremembe ne uspevajo ali pa se odvijajo zelo gradualno. V želji po ustvarjanju homogene družbe, so oblasti izvajale graditev narodov z uvajanjem novih ljudskih kultur, od česar so največ koristi imele vlade same. Na tak način je razvoj naroda dobil pridih konsolidacije oblasti. Novonastale vlade so imele težko nalogo izgradnje naroda znotraj umetno začrtanih mej kolonizatorjev, znotraj katerih se je prepletalo več etnij. Vlade so zato morale poseči v proces politične socializacije preko državnih ustanov in represivnih aparatov, ki so bili na razpolago.

Po drugi strani pa Arabske države Bližnjega vzhoda imajo skupni razvojni imenovalec, namreč, tem državam je skupen prevzem zahodnjaške potrošniške kulture in odprtje nacionalnih trgov zahodnim proizvodom. Ta transformacija iz tradicionalne v smeri »moderne« zahodnjaške kulture bi znal implicirati na delno sprejetje zahodne politične kulture, do česar pa v realnosti ni prišlo. Tudi tiste, tehnološko in ekonomsko razvitejše države so zelo selektivno izvajale transformacijo političnih sistemov, kar pomeni, da se družbena identiteta utaplja nekje med tradicionalnimi vrednotami Orienta in

kapitalizmom zahoda. Po zalivski vojni, je zahod z ZDA na čelu pričakoval integracijo demokratičnih institucij v politične sisteme, do česar ni prišlo. Ta, dvakrat zamujena priložnost, ki bi bila ugodna za nadgradnjo političnih sistemov omenjenih držav kaže na nezainteresiranost in nejevoljnost do sprememb znotraj političnih sistemov oziroma napeljujejo k želji vlad po ohranitvi status quo. Četudi so v večini držav v 90. letih 20. stoletja sprejeli različne vrste posvetovalnih skupščin in ponekod tudi uvedli večstrankarski sistem, ostaja izvršilna oblast v rokah elit, ki so si jo izborile v obdobju po drugi svetovni vojni. Z demokratičnimi ukrepi v 90. letih 20. stoletja je vladam uspelo državljanom ponuditi upanje na drugačno politično prihodnost, v isti sapi pa so vlade poudarjale, da morajo biti spremembe postopne. Tisti del družbe, ki jim bi lahko dali naziv civilna in ki se oblikuje na podlagi skupnih interesov vlade uspejo posrkati med lastne vrste in jim tako odvzamejo »raison d'être«. Skupni imenovalec ostaja oklepanje oblasti z raznimi mehanizmi »podkupovanja«, nacionalistične in verske propaganda, centralistično vodenih držav in ustvarjanja široke klientele.

Tovrstna politična socializacija, ki jo izvajajo oblasti nima drugega namena kot ustvarjanja kontinuitete političnih sistemov obravnavanih držav, kar brez dvoma ohranja pridih konzervativnosti, posledično pa se politična socializacija kaže za učinkovito. Politični stabilnosti, v smislu kontinuitete režimov arabskih držav Bližnjega vzhoda, pripomore tudi delna depolitizacija državljanov. Predvsem v tistih državah, kjer vlada izvaja oblast avtoritarno so posamezniki izredno depolitizirani. Tiste države, ki se imajo za parlamentarne, demokratične ali pol predsedniške republike, iz zornega kota demokratičnih sistemov ne dosegajo teh kriterijev. V to skupino spadajo samooklicane republike ali parlamentarne monarhije kot so Egipt, Jemen, Jordanija in Sirija, v katerih demokratične prvine dosegajo različni domet, vendar še daleč ne tak, ki bi bil ustrezen sistemom demokracij v zahodnem svetu. Kar je tem režimom skupno je to, da se v toku časa politični sistemi zmeraj bolj normalizirajo ali približujejo demokratičnim idealom, kar pa ne pomeni, da bo ta dosežen v kratkem časovnem razponu. Ključno vprašanje pa je kako hitro in učinkovito lahko nova vlada popravi pomanjkljivost predhodnih vlad in to velja za vse politične sisteme. Vlada mora vsak mandat stremeti k izboljšanju stanja iz prejšnjih mandatov, če želi doseči napredek in uživati zaupanje širokih množic. Za koliko in kako hitro uspe prejšnje stanje preseči je odraz realnega političnega stanja. Če ostaja

ista vlada na oblasti desetletja pomeni, da nima meril po katerih bi se lahko zgledovala, da izboljša svoje delo. Tam kjer se vlade menjavajo v krajšem obdobju mora biti naloga vsake vlade, da preseže tisto kar je uspela predhodne vlade doseči v svojem mandatu. Dolgotrajne vlade se ne morejo s kom primerjati in lahko stagnirajo daljše časovno obdobje. V sistemih kjer vlada (in ne državljani neposredno) sama narekuje tempo sprememb (tukaj ne govorim o kozmetičnih popravkih, ampak o spremembah sistema vladanja) in kjer so te zelo postopne, vlade dajo prednost kontinuiteti režima. Zgoraj omenjene države so predstavnice tovrstnega političnega delovanja. V praksi vrhovno oblast ali poveljstvo izvaja ena stranka, njen vodja pa zaseda mesto predsednika države, kar pomeni, da med drugim razpolaga z represivnimi aparati države, ki ponavadi zasedajo pomembno institucionalno mesto. V kolikor je večstrankarstvo dovoljeno, je ta funkcija zgolj simbolična, saj dosegajo zanemarljivo podporo v skupščinah, katerih funkcija ne presega niti ni enakovredna izvršilni ali zakonodajni oblasti, ki jo uteleša predsednik. Če upoštevamo še prepovedi političnega zborovanja in političnega delovanja mimo vlade, tudi prepoved ali politizacijo združenj kot so sindikalna in tehnokratska združenja, spoznamo, da vlade ustvarjajo idealne razmere za depolitizirano družbo, ki ne vidi smisla za vstop v politično areno. Legitimnost morajo take vlade črpati iz drugih virov in ti morajo biti zelo intenzivni, da se posamezniki odrekajo političnim svoboščinam. Kombinacija družbenih podpor, kot na primer podpora religioznih manjšin in malih kmetov v Jordaniji in Siriji, z zavzemanjem za ohranjanje stabilnosti med različnimi etnijami in religioznimi pripadniki ter varnost pred religioznimi skrajneži so integralni del političnega delovanja vlad.

Sedaj, ko smo opredelili metodologijo s katero se preučevane države lotevajo politične socializacije in izgradnje političnega prostora, lahko poizkusimo opredeliti politično kulturo arabskih držav Bližnjega vzhoda, kar vseeno ni enostavno. Odvisna je od tega kateri kriterij presojava. Če bi želeli politično kulturo opredeliti po kriteriju demokratičnosti bi zagotovo trdili da je nedemokratična politična kultura. In tako bi lahko naštevali v nedogled. Ker sem deloval na širše zastavljenem področju in namesto posamezne države obravnaval regijo se mi zdi najbolj primerno opredeliti elemente, ki sestavljajo politično kulturo arabskih držav in vlad Bližnjega vzhoda.

Arabsko politično kulturo sestavljata ambivalentna elementa tradicionalizma in modernizma, ki delujeta zelo protislovno na arabsko družbo in ji tudi odvzemata identiteto. Elemente modernizma so kolonizatorji vpeljali na več področjih. Tudi na področjih izobraževalnega in političnega sistema. Moderni sistem izobraževanja je imel pozitiven učinek. V izobraževalni sistem je bilo integriranih veliko žensk. Zahodnjaški izobraževalni sistemi pa so po odhodu kolonizatorjev pripomogli k povečanju številu pismenega prebivalstva. Moderne politične strukture niso nadaljevale enake poti k uspehu, ker so jih režimi, ki so nastopili po odmiku kolonizatorjev uničili, da bi se lažje konsolidirali. Verjetno bi bile demokratične institucije obsojene na neuspeh, ker so bile družbe tako razdeljene, da je bilo prvenstveno v njihovem interesu poenotenje, kar bi težko dosegli z parlamentarnimi razpravami in po mirni poti. Tradicionalna arabska družba se modernizaciji ni mogla izogniti. Poplava arabskega storitvenega trga, ki uvaža ogromno visokokvalificirane delovne sile iz zahoda je pustila svoj pečat v arabskih družbah. Države Zaliva se najtežje otepajo modernizacijskih sil, posebej zaradi tega, ker želijo vključiti svoje ekscesne dobičke v globalni ekonomski trg. Posledično se morajo liberalizirati če želijo ostati konkurenčni. Liberalizacija mora slediti tudi na političnem področju, če želijo privabiti investitorje in ustvariti ozračje zaupanja. Čeprav so pri teh procesih dejavne predvsem zunanje sile, prihaja na teh področjih do konflikta z notranjimi tradicionalnimi silami, ki na vsakem koraku čutijo prisotnost zahodne modernizacije. Verjetno se družbe še ne zavedajo obsega posledic družbene modernizacije dokler je ta vidna v gradbeništvu in množični potrošnji. Težje se zavedajo, da se to dogaja na račun njihove tradicije, ki postaja zelo ranljiva. Prodor zahodnih medijev na arabski trg je seboj prinesel zahodne ideale, po katerih se ozira mlada generacija zahodno izobraženih Arabcev, ki postajajo nestrpni proti nepravilni distribuciji politične moči. Kuvajtska vlada je bila v lanskem letu priča študentskim protestom, ki so zahtevali možnosti političnega sodelovanja. Pomembno torej postaja, da modernizacijske in tradicionalne sile najdejo ravnovesje znotraj družb.

Avtoritarnost je tisti element politične kulture arabskih držav Bližnjega vzhoda, ki deluje proti modernizacijskim silam zahoda in ohranja nacionalne države enotne. Najbolj avtoritarne so tiste države v katerih ima vojaški aparat zaslugo za osvoboditev izpod oblasti kolonizatorjev. Sistem vojske temelji na avtoritarnosti in drugih oblik ne dopušča.

Velik uspeh vojske pri osvobajanju nacionalnih držav v regiji in sposobnost obvladanja heterogenih družb sta razloga za njen močan položaj v družbi. Vojska ni bila obremenjena z verskimi doktrinami ali etničnimi razhajaji. Imela je jasen cilj, ki ga je nameravala realizirati: polastiti se oblasti. Neobremenjen vtis so ljudske množice pozdravile, ker so bile naveličane družbenih konfliktov in vojaško oblast sprejele. Vojaški aparat pa je uspešno uspel politično in ekonomsko onemogočiti predhodne centre moči in ustvariti centraliziran državni aparat.

Arabska politična kultura je izrazito patriarhalna, kar je tradicionalno pogojeno. Podrejenosti ženskega spola arabska družba ni bila sposobna preseči, kar je vidno na vseh področjih, tudi na političnem. Moški so tisti, ki družino preskrbujejo in ženske so tiste, ki skrbijo za družino in dom. Politično se naj nebi udejstvovale, politika je v moški pristojnosti in teh predsodkov se arabske družbe ne bodo zlahka otresle, ne glede na postopne spremembe, ki so usmerjene k vključenosti ženskega spola v politično delovanje. Zavestno je večina ženskega spola tradicionalne delitve funkcij sprejela in ponotranjila tako, da tudi na samem področju politike si ženske med sabo ne nudijo zadosti opore. Izključitev ženskega spola iz političnega delovanja kaže na depolitizacijske tendence arabskih političnih sistemov. Depolitizacija pa je naslednji element arabske politične kulture, ki je zelo razširjen. Politični sistemi so ljudske množice od politike spretno oddaljile. Pristop k političnim funkcijam je zelo otežen. V Sadamovem Iraku in v Siriji je vstop v politično areno pogojen s pripadnostjo vladajoči stranki, v zalivskih državah pa je pogojen s pripadnostjo elitnim plemenskim družinam, ki so na oblasti. Vprašanje nasledstva je postalo »trn v peti« od prerokove smrti naprej, ko je islamska skupnost s težavo izbirala prestolonaslednike. Čeprav se Sveta knjiga izrecno ne ukvarja z vprašanjem politične ureditve, je skupnosti in vladam uspelo religijo politizirati in sprejelo se je mišljenje, da mora oblast pripadati religiozno zavednim prerokovimi pooblaščenim. Konsenz o pooblaščenih osebah ni obstajal in razvili so se različni pogledi o možnih nasledstvih. Sodobni voditelji so se zavedali pomena islamske vere in so si nadejali verske atribute, da bi upravičili svoj položaj in ga tudi ohranili znotraj svojega rodu. Čeprav arabsko nacijo sestavljajo pripadniki različnih ver, ima islamska vera izjemno pomembno politično funkcijo uravnavanja družbenega in

privatnega življenja in legitimiziranja oblasti. Muslimanska vera je tako močno vpeta v javno in privatno sfero, da se zdi, da je del islamska vera postala element arabske kulture. Politična kultura arabskih držav Bližnjega vzhoda se zdi sistemom zahodnih demokracij tuja in zatiralna, v marsikaterem pogledu tudi nepravilna in moralno sporna. Tisto, kar se nam zdi tuje, pa ni nujno napačno in arabska politična kultura ima veliko pozitivnih učinkov. Nenazadnje je uspela ohraniti arabsko kulturno identiteto in tradicionalnost v hitro spreminjajočem se času. Arabci so aktivistična 60. in 70. leta prejšnjega stoletja izkoristili za izoblikovanje in poizkus implementacije lastne ideologije. V teh desetletjih je prišlo do precejšnjega dviga izobraženosti in pismenosti državljanov in obdobje je ustvarilo nekaj kulturnih političnih osebnosti, ki so pustili svoj zgodovinski pečat v svetu. Politična kultura, ki se je razvila v regiji je odraz zgodovinskih dogodkov in odgovor na več stoletno podreitev Arabcev tujim silam. Verjetno ne bi bilo potrebe po tako avtoritarnem pristopu k oblasti v kolikor bi bilo arabskemu narodu prepuščena lastna politična razdelitev regije in morda bi panarabska ideja le uspela. Sedaj, ko so se nacionalne države povsem izoblikovale bi lahko vlade sledile trendu liberalizacije in postopoma se to dogaja. Mednarodna skupnost na področju človekovih pravic in vzpostavitvi enakih izhodiščnih možnosti ne sme biti popustljiva, čeprav mora najprej »pomesti pred lastnim pragom«. Vključitev v mednarodni tok izmenjave mora biti pogojen z določenimi kriteriji, ki pa ne smejo biti zgolj ekonomski.

LITERATURA

1. Almond, Gabriel in Sidney Verba. 1963. *Civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Princeton: Princeton University Press.
2. Ayubi, Nazih. 1991. *Political islam: religion and politics in the Arab world*. London: Routledge.
3. Butterworth, Charles E. 1987. State and authority in Arabic political thought. V *The foundations of the Arab state*, ur. Ghassan Salame, 91 – 111. London: Cirom Helm.
4. Collelo, Thomas. 2004. *Syria: a country study*. Montana: Kessinger Publishing. Dostopno prek: <http://onlinebooks.library.upenn.edu> (14. avgust 2008).
5. Davis, Eric in Nicolas Gavrielides. 1991. Statecraft, historical memory and popular culture in Iraq and Kuwait. V *Statecraft in the Middle East*, ur. Eric Davis in Nicolas Gavrielides, 116 – 149. Miami: Florida International University Press.
6. Ghali, Hassan. 2005. *The destruction of Iraqs educational system under U.S. occupation*. Dostopno prek: <http://www.globalresearch.ca/articles/HAS505B.html> (14. avgust 2008).
7. Harik, Iliya. 2003. Pluralism in the Arab world. V *Arab society: class, gender, power and development*, ur. Nicolas S. Hpokins in Saad Eddin Ibrahim, 345 – 358. Cairo: The American University in Cairo Press.
8. Hopkins, Nicolas S. 2003a. Arab unity and Arab society. V *Arab society: class, gender, power and development*, ur. Nicolas S. Hpokins in Saad Eddin Ibrahim, 1 – 9. Cairo: The American University in Cairo Press.

9. --- 2003b. Family and gender: introduction. V *Arab society: class, gender, power and development*, ur. Nicolas S. Hopkins in Saad Eddin Ibrahim, 173 – 181. Cairo: The American University in Cairo Press.
10. Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
11. Kamrava, Mehran. 2005. *The modern Middle East: a political history since First World War*. California: University of California Press.
12. Koren, Haim. 2007. *Diplomatic notes no. 2: the development of Arab media*. Dostopno prek:
[http://www.mfa.gov.il/MFA/About+the+Ministry/Diplomatic+Notes/The Development of the Arab Media Dec 2007](http://www.mfa.gov.il/MFA/About+the+Ministry/Diplomatic+Notes/The+Development+of+the+Arab+Media+Dec+2007) (5. december 2008).
13. Kramer, Martin. 1993. Arab nationalism: mistaken identity. *Daeudlus*. Dostopno prek: <http://www.geocities.com/martinkramerorg/ArabNationalism.htm> (14. Avgust 2008).
14. Landis, Joshua. 2003. *Islamic education in Syria: undoing secularism*. Dostopno prek: <http://faculty-staff.ou.edu/L/Joshua.M.Landis-1/Islamic%20Education%20in%20Syria.htm> (14. avgust 2008).
15. Lewis, Bernard. 2005. *The Arabs in history*. Oxford: Oxford University Press.
16. Lukšič, Igor. 2006. *Politična kultura: političnost morale*. Ljubljana: FDV.
17. Najem, Tom Pierre in Martin Hetherington, ur. 2003. *Good governance in the Middle East oil monarchies*. London: Routledge Curzon.
18. Owen, Roger. 2000. *State, power and politics: in the making of the modern Middle East*. New York: Routledge.
19. Quataert, Donald. 1991. Foreword. V *Statecraft in the Middle East*, ur. Eric Davis in Nicolas Gavrielides, xi – xiv. Miami: Florida International University Press.
20. Salame, Ghassan, ur. 1987. *The foundations of the Arab state*. London: Cirom Helm.
21. Sakr, Naomi. 2003. Dynamics of GCC press – government relations in 1990s. V *Good governance in the Middle East oil monarchies*, ur. Tom Pierre Najem in Martin Hetherington, 102 – 118. London: Routledge Curzon.

22. Stanič, Janez in Dušan Macura, ur. 1992. *Demokracija in politična kultura*. Ljubljana: Enajsta Univerza.
23. Šterbenc, Primož. 2005. *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti*. Ljubljana: FDV.
24. *The Economist*. 2008. Red lines that cannot be crossed, (26. julij).
25. Woods, Nicole. 2003. *Arab nationalism and political culture*. Dostopno prek: <http://www.mtholyoke.edu/~nmwoods/arab.htm> (14. avgust 2008).
26. Yahya, Muhammad. 1985. A criticism of the idea of arab nationalism. *Al Tawhid journal*. Dostopno prek: <http://www.al-islam.org/al-tawhid/arabnationalism.htm> (14. avgust 2008).